

Grote Bickersstraat 76
1013 KS Amsterdam

Postbus 1903
1000 BX Amsterdam

tel 020 522 59 99
fax 020 622 15 44
e-mail info@veldkamp.net
www.veldkamp.net

Nationaal Vrijheidsonderzoek - opiniedeel meting 2007

Dieter Verhue

april 2007

projectnummer: p4355

Inhoud

	Samenvatting	1
1	Hoe veilig en vrij gaan we met elkaar om?	4
1.1	Vrijheid en veiligheid behoren tot de meest gedeelde waarden	4
1.2	Veel zorgen over onze veiligheid	5
1.3	Polarisatie bedreigt de vrijheid van meningsuiting	7
2	Vrijheid en veiligheid tussen burgers en overheid	10
2.1	Vrijheid van meningsuiting belangrijkst aan democratie	10
2.2	Fundamentalisme grootste bedreiging van de rechtstaat	12
2.3	Veiligheid belangrijker dan vrijheid	14
2.4	Overheid eerstverantwoordelijke voor veiligheid	18
2.5	Bescherming tegen een aanval goed, tegen criminaliteit slecht	20
2.6	Grote acceptatie van veiligheidsmaatregelen	23
3	Vrijheid en veiligheid in internationaal perspectief	28
3.1	Meeste zorgen over terrorisme, klimaat en oorlogen	28
3.2	Vrijheid belangrijkste voorwaarde voor wereldvrede	29
3.3	Angst voor consequenties van militair ingrijpen	29
3.4	Europese Unie vergroot én verkleint de veiligheid	31
4	Vrijheid, veiligheid en 4 en 5 mei	32
4.1	Herdenken en vieren	32
4.2	De betekenis van 4 mei	33
4.3	De betekenis van 5 mei	34
	Bijlagen	
	Bijlage 1 Onderzoeksverantwoording	
	Bijlage 2 WIN waardenoriëntaties	

Samenvatting

Het is nu zo'n 65 jaar geleden dat Franklin D. Roosevelt krachtig pleitte voor het herstel van democratische waarden en vrijheden "everywhere in the world". Hij formuleerde toen zijn vier essentiële vrijheden (Four Freedoms) van de mens, waaronder de "Freedom from Fear" (vrijwaring van angst). Een veilig bestaan is een levensvoorwaarde voor mensen. Zonder veiligheid ook geen vrijheid. Omgekeerd is vrijheid ook een voorwaarde voor veiligheid. Zoals Welten, de korpschef Regiopolitie Amsterdam-Amstelland stelt, is de democratische rechtstaat het effectiefste stelsel om een balans te vinden tussen bescherming *door* en *tegen* de overheid.

Hoe veilig en vrij gaan we met elkaar om?

Vrijheid en veiligheid vormen een hecht stel begrippen. Maar wat verstaan we onder vrijheid en veiligheid? Hans Boutellier stelt dat "Vrijheid en veiligheid moeilijk in positieve zin zijn te omschrijven. Het zijn vooral de inbreuken erop die ze zo belangrijk maken. Voor vrijheid en veiligheid moet worden gestreden, maar niemand weet precies wat ze zijn." Uit deze enquête blijkt dat er veel overeenstemming is over het belang van vrijheid en veiligheid: ze behoren tot de meest gedeelde waarden in onze democratie. Tegelijkertijd is men zeer bezorgd over onze veiligheid: drie van de vier onderwerpen waar men zich de meeste zorgen over maakt, hebben te maken met veiligheid. Daarnaast blijkt dat bijna veertig procent van de bevolking vindt dat je in Nederland niet altijd voor je eigen mening kunt uitkomen.

Men heeft met name het gevoel niet voor de eigen mening te kunnen uitkomen in het debat over de multiculturele samenleving. Kennelijk is dit debat zo gepolariseerd, dat men het gevoel heeft niet altijd te kunnen zeggen wat men wil. Volgens Sadik Harchaoui gedijt vrijheid slecht in een samenleving waar met een zekere regelmaat etnische spanningen heersen. Die spanningen lijken niet alleen te bestaan tussen allochtonen en autochtonen, maar ook tussen degenen die weerstand hebben tegen de multiculturele samenleving en diegenen die kritiek op de multiculturele samenleving niet kunnen verdragen.

Zijn we in Nederland dan niet meer in staat om met elkaar in debat te gaan? Uit de enquête blijkt dat mensen verschillend tegen het publieke debat aankijken. Er zijn groepen die het recht om voor de eigen mening uit te komen aanzienlijk belangrijker vinden dan het recht om van elkaar te verschillen. Dat geldt vooral voor de waardensegmenten¹ genietters en behoudenden. In de segmenten geëngageerden en ruimdenkers vindt men daarentegen het recht om van elkaar te verschillen vrijwel even belangrijk als het recht op vrije meningsuiting. Opvallend genoeg hebben deze groepen veel minder vaak het gevoel niet voor de eigen mening uit te kunnen komen. Volgens de filosoof Sebastien Valkenburg wint de vrijheid van meningsuiting aan betekenis, wanneer we niet alleen hechten aan de eigen mening, maar ook bereid zijn naar elkaar te luisteren: "Pas als je kunt verstaan, word je gehoord, pas als je gehoord wordt, kun je vrij zijn."

---

¹ Voor een omschrijving van de WIN-waardensegmenten, zie de bijlage helemaal achterin dit rapport.

Vrijheid en veiligheid tussen burgers en overheid

Vrijheid van meningsuiting is niet alleen belangrijk in de omgang van burgers met elkaar. Vrijheid van meningsuiting wordt ook als het belangrijkste uitgangspunt van onze democratie gezien. Daarnaast zien we een stijging van het belang van de vrijheid van godsdienst: in 2002 rekende slechts 14% van de ondervraagden dit tot de belangrijkste grondrechten, nu is dit gestegen tot een derde.

Bijna tachtig procent van de bevolking is van mening dat er in Nederland groepen actief zijn die de rechtstaat, en daarmee onze vrijheid, bedreigen. Fundamentalisten, extremisten en geloofsfanatici vormen daarbij de meest genoemde groepen. Interessant is het verband met het gestegen belang van vrijheid van godsdienst: zorgzamen, ruimdenkers en geënageerden hechten een groot belang aan de vrijheid van godsdienst, maar vinden fundamentalisme vaak een bedreiging van de vrije meningsuiting. Luxezoekers en zakelijken vinden dit ook, maar hechten veel minder belang aan het recht op vrijheid van godsdienst.

Wanneer gevraagd wordt onze vrijheid af te wegen tegen onze veiligheid, kiest het merendeel van de bevolking voor veiligheid: liever minder vrijheid dan minder veiligheid. Het is daarbij *niet* zo dat mensen die vinden dat je in Nederland niet altijd voor je eigen mening kunt uitkomen, daarbij een andere afweging maken: ook zij vinden veiligheid belangrijker dan vrijheid. Wellicht wegen mensen vrijheid en veiligheid niet tegen elkaar af, maar zien ze veiligheid in sterke mate als een voorwaarde voor vrijheid: hoe veiliger de samenleving, des te groter de vrijheid.

De overheid wordt als eerstverantwoordelijke gezien voor de bescherming van onze veiligheid. Men vindt daarbij dat de overheid ons goed beschermt tegen een aanval van een ander land en tegen ongelukken en rampen. Minder goed vindt men de bescherming tegen terrorisme en vooral tegen criminaliteit. Ook voor de bescherming van onze grondrechten krijgt de overheid een goede beoordeling. Mensen die vinden dat je in Nederland niet alles kunt zeggen wat je wilt, geven de overheid hier echter een veel lagere beoordeling voor. Zij leggen de verantwoordelijkheid voor het niet kunnen uitkomen voor de eigen mening daarmee voor een deel bij de overheid.

In zijn essay "Vrijheid, veiligheid en grondrechten kunnen niet zonder elkaar", vraagt Jacob Kohnstamm zich af hoe het zit met de proportionaliteit van veiligheidsmaatregelen en het draagvlak hiervoor in relatie tot het gewenste effect. Met andere woorden: welke maatregelen zijn wel en niet toelaatbaar, en wat zijn volgens de ondervraagden effectieve maatregelen?

Om deze vraag te beantwoorden, is een aantal veiligheidsmaatregelen aan de ondervraagden voorgelegd, waarbij de vraag is gesteld in welke mate deze een inbreuk maken op de privacy, effectief zijn bij de bestrijding van terrorisme en aanvaardbaar zijn. Deze maatregelen variëren van cameratoezicht op openbare plekken tot het afluisteren van alle telefoonverkeer. Men schat de effectiviteit van de voorgelegde maatregelen in het algemeen positief in, maar de inbreuk op de privacy wordt groot gevonden. Opvallend echter is dat ondanks deze inbreuk op de privacy, geen van de maatregelen door een meerderheid onaanvaardbaar wordt gevonden. Dit impliceert een groot vertrouwen in de wijze waarop de overheid met persoonsgegevens omgaat. Dit blijkt ook uit de bevinding dat de groep die denkt dat de veiligheid toeneemt wanneer de overheid meer over burgers weet, veel groter is dan de groep die denkt dat de veiligheid dan afneemt (bijvoorbeeld door misbruik van informatie). De grote mate van

vertrouwen die men in de overheid heeft, zorgt ervoor dat men strenge veiligheidsmaatregelen niet als grote bedreiging ziet voor de persoonlijke vrijheid.

Vrijheid en veiligheid in internationaal perspectief

De vrijheid en veiligheid in Nederland zijn niet los te zien van de vrijheid en veiligheid in andere landen. Heikelen Verrijn Stuart, lid van de Adviesraad Internationale Vraagstukken, stelt dat in onze geglobaliseerde wereld dreigingen waarmee wij worden geconfronteerd onderling verband houden. “De rijken zijn kwetsbaar door aanvallen op de armen, de sterken door aanvallen op de zwakken, en vice versa. Een nucleaire terroristische aanval op de Verenigde Staten of Europa zou een verwoestend effect hebben op de gehele wereld. Maar evenzo, zou de verschijning van een nieuw kwaadaardig virus in een arm land zonder effectieve gezondheidszorg de gehele wereld raken.”

Net als t.a.v. de Nederlandse samenleving, maakt men zich ook in internationale context de meeste zorgen over vraagstukken die met veiligheid te maken hebben. Terrorisme en oorlog behoren tot de drie internationale problemen waarover men zich de meeste zorgen maakt. Op de vraag 'Wat is volgens u vooral nodig voor wereldvrede?', is het meest gegeven antwoord het bevorderen van democratie en het bestrijden van dictaturen. Hier noemt men vrijheid dus als de belangrijkste voorwaarde voor veiligheid, en niet andersom. Ook een meer gelijke verdeling van geld en goederen op de wereld en een verbod op de productie van massavernietigingswapens worden vaak genoemd als voorwaarde voor wereldvrede.

Er lijkt een grote mate van betrokkenheid te bestaan bij veiligheidsvraagstukken die elders op de wereld spelen. Men maakt zich er in sterke mate zorgen over, en er is een groot draagvlak voor militair ingrijpen wanneer de vrijheid van anderen ernstig wordt geschonden. Maar is militair ingrijpen wel een aanvaardbaar middel om veiligheid in andere regio's te bewerkstelligen? De ondervraagden hebben hier duidelijk twijfels over: de groep die denkt dat de kans dat Nederlandse soldaten elders vrede kunnen brengen niet opweegt tegen de risico's die ze lopen, is relatief groot. Bovendien is men zich bewust van de verbondenheid van nationale en internationale veiligheid: men vreest dat militair ingrijpen in andere landen de kans op aanslagen in eigen land vergroot.

Een grote meerderheid van de ondervraagden is van mening dat door de Europese Unie de kans op oorlog kleiner is geworden. In internationaal opzicht levert de EU in die zin een bijdrage aan de veiligheid. Men vindt echter ook in meerderheid dat de onveiligheid binnen Nederland is toegenomen, als gevolg van het wegvallen van de grenzen. Er lijkt dus sprake van een waargenomen verschuiving van onveiligheid tussen landen, naar onveiligheid binnen landen.

Over de consequenties van verdere groei van de Europese Unie is men verdeeld, maar de groep die denkt dat dit goed zal zijn voor de vrede en vrijheid in Europa is groter dan de groep die hier sceptisch tegenover staat. De sceptici denken minder vaak dat de EU heeft bijgedragen aan de vrede en veiligheid in Europa en denken vaker dat de onveiligheid is toegenomen door het wegvallen van de grenzen.

1 Hoe veilig en vrij gaan we met elkaar om?

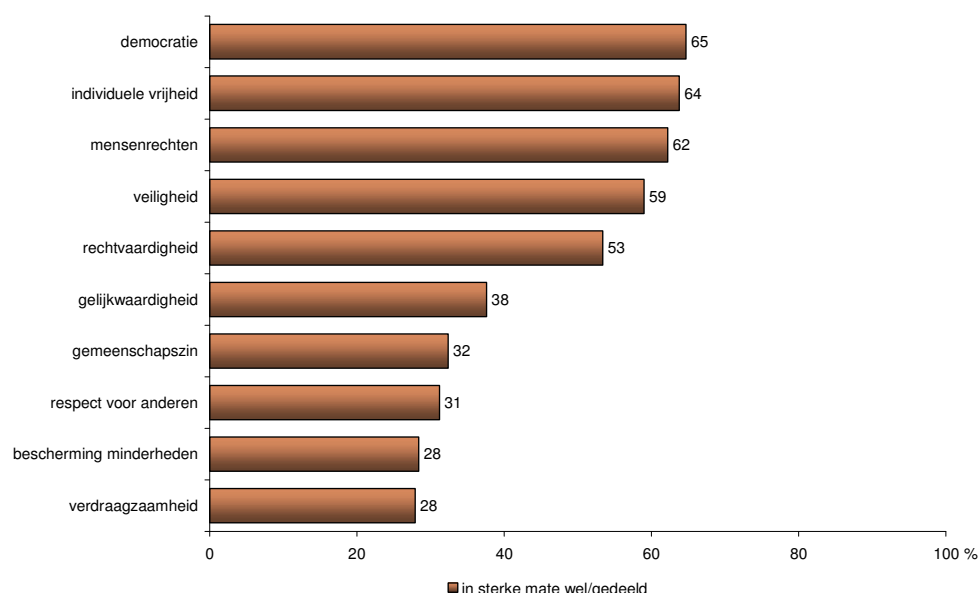
In dit hoofdstuk gaan we in op hoe vrijheid en veiligheid worden beleefd in de omgang van burgers met elkaar. Allereerst gaan we daarbij in paragraaf 1.1 in op de mate waarin vrijheid en veiligheid in Nederland als gedeelde waarden worden gezien. Daarna gaan we in op de vraag of vrijheid en veiligheid in Nederland onder druk staan: in paragraaf 1.2 gaan we in op de mate waarin men zich zorgen maakt over onze veiligheid, en in paragraaf 1.3 op de vraag of je in Nederland altijd voor je eigen mening kunt uitkomen.

1.1 Vrijheid en veiligheid behoren tot de meest gedeelde waarden

Zoals Hans Bouttelier schrijft in zijn essay “Vrijheid disciplineert”, zijn vrijheid en veiligheid moeilijk in positieve zin te omschrijven: “Het zijn vooral de inbreuken erop die ze zo belangrijk maken. Voor vrijheid en veiligheid moet worden gestreden, maar niemand weet precies wat ze zijn.”

Vrijheid en veiligheid zijn waarden waarvan we veronderstellen dat we ze allemaal delen. Maar is dat ook zo? In de enquête is van een aantal waarden gevraagd in welke mate deze in Nederland als gedeeld worden ervaren.

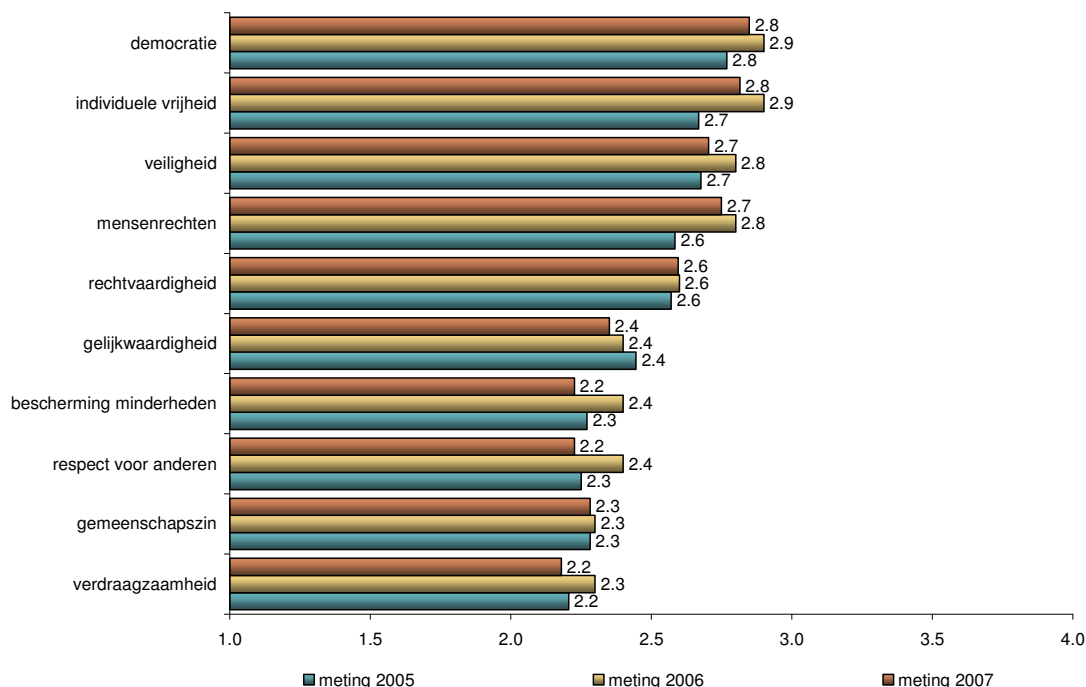
1 | Gedeelde waarden in Nederland

De meeste Nederlanders zien individuele vrijheid en veiligheid in sterke mate als gedeelde waarden. Andere waarden die in sterke mate als gedeeld worden ervaren, zijn democratie, mensenrechten en rechtvaardigheid. De waarden verdraagzaamheid, bescherming van minderheden, respect voor anderen en gemeenschapszin worden in mindere mate als gedeeld

ervaren. Er zijn nauwelijks verschillen naar de kenmerken van de ondervraagden. We kunnen dus concluderen dat vrijheid en veiligheid sterk verankerd zijn in de Nederlandse identiteit. Zoals uit de volgende figuur blijkt, is deze situatie in de afgelopen jaren nauwelijks anders.

2 | Gedeelde waarden, naar meting (gemiddelde scores ¹⁾)

¹⁾ gemiddelde scores op schaal 1-4, hoe hoger de score, des te meer een kenmerk als 'gedeelde waarde' wordt ervaren

1.2 Veel zorgen over onze veiligheid

Als iedereen het eens is over het belang van vrijheid en veiligheid, zouden we verwachten dat mensen deze waarden in de omgang met elkaar in sterke mate naleven. De enquête geeft ons indicaties om vast te stellen in welke mate dit het geval is.

Als iedereen in zijn gedrag veiligheid voor zichzelf en anderen voorop zou stellen, zou er weinig reden zijn om je over veiligheid zorgen te maken. De mate waarin mensen zich zorgen maken over veiligheid, kan in die zin als indicatie worden gezien voor de mate waarin veiligheid wordt nageleefd. In de enquête is van 15 onderwerpen die in Nederland spelen, gevraagd over welke drie men zich de meeste zorgen maakt.

3 | Zorgen in Nederland, maximaal 3 antwoorden

	meting 2007	meting 2005	meting 2004	meting 2003	meting 2002
	%	%	%	%	%
• agressie, geweld	60	66	64	67	57
• criminaliteit	44	45	51	50	45
• egoïsme/individualisme	28	25	19	19	23
• veiligheid	27	30	25	30	26
• gezondheidszorg	23	26	33	26	31
• milieu	18	9	9	9	9
• multiculturele samenleving	18	20	13	10	11
• opvoeding kinderen	12	11	12	12	12
• discriminatie	12	9	6	7	10
• tijdsdruk, stress	11	8	8	6	10
• vluchtelingen/asielzoekers	10	11	14	13	22
• werkgelegenheid	10	14	15	13	4
• onderwijs	8	6	7	11	10
• overbevolking	8	5	8	6	12
• economie	5	12	13	18	5

N.B. Deze vraag is in 2006 niet gesteld

Men maakt zich de meeste zorgen over agressie en geweld, gevolgd door criminaliteit. Op de derde plaats staan zorgen over egoïsme en individualisme. 'Veiligheid' in het algemeen staat op de vierde plaats van onderwerpen waarover men zich het meeste zorgen maakt.

Drie van de onderwerpen waarover men zich de meeste zorgen maakt, hebben dus te maken met veiligheid. We kunnen daarmee vaststellen dat veiligheid in sterke mate als bedreigde waarde wordt gezien. De vergelijking in de tijd leert ons dat deze situatie in de afgelopen jaren niet anders was.

Bij andere onderwerpen zien we wel trends in de tijd. Ten opzichte van de vorige metingen maakt men zich meer zorgen over het milieu (er is in de periode voorafgaand aan de enquête veel media-aandacht en politieke aandacht geweest voor maatregelen tegen de gevolgen van klimaatverandering), terwijl ook de zorgen over de multiculturele samenleving in de afgelopen twee jaar groter zijn geworden. Men maakt zich steeds minder zorgen over vluchtelingen, asielzoekers, gezondheidszorg en economie.

Ook naar kenmerken van de ondervraagden zijn er verschillen:

- Jongeren (13 tot 24 jaar) maken zich vaker zorgen over het milieu, discriminatie en werkgelegenheid.
- Jongeren (13-17 jaar) én ouderen (50-plus) maken zich vaker zorgen over criminaliteit.
- Mensen van middelbare leeftijd (25-49 jaar) maken zich vaker zorgen over de opvoeding van kinderen.
- Ouderen (50-plus) maken zich vaker zorgen over de gezondheidszorg.

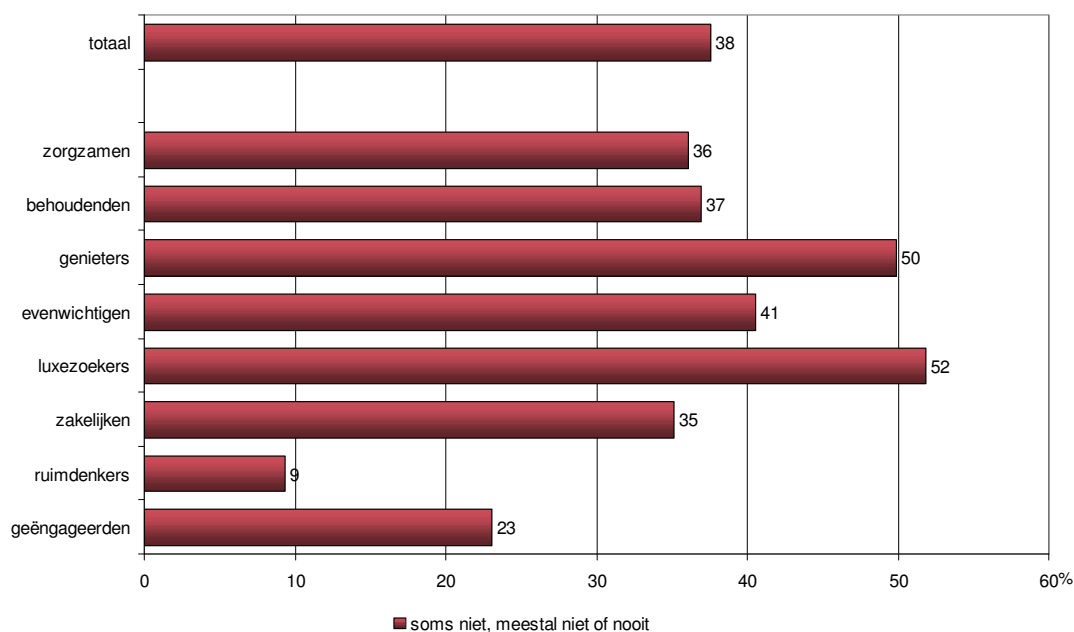
1.3 Polarisatie bedreigt de vrijheid van meningsuiting

Zoals uit de vorige paragraaf blijkt, is veiligheid een onderwerp waarover men zich veel zorgen maakt. Staat de individuele vrijheid in dezelfde mate onder druk?

In de enquête is gevraagd of men het gevoel heeft altijd voor de eigen mening te kunnen uitkomen. Van de ondervraagden heeft 62% het gevoel dat dit altijd of meestal mogelijk is. 38% geeft aan soms niet, meestal niet of nooit voor de eigen mening te kunnen uitkomen. Dit resultaat impliceert dat ook de vrijheid van meningsuiting onder druk staat.

Opvallend zijn de grote verschillen naar de waardenoriëntaties van de ondervraagden².

4 | Percentage dat aangeeft soms niet, meestal niet of nooit voor de eigen mening uit te kunnen komen, naar waardenoriëntatie

Voorals genieters en luxezoekers geven vaak aan niet voor de eigen mening te kunnen uitkomen, terwijl ruimdenkers en geëngageerden opvallend weinig aangeven niet voor de eigen mening te kunnen uitkomen. Naar andere kenmerken van de ondervraagden zijn de verschillen veel kleiner. Naar leeftijd zien we dat de allerjongste ondervraagden (13-17 jaar) vaker vinden dat je in Nederland niet altijd voor je eigen mening kunt uitkomen.

Het feit dat er zulke grote verschillen zijn naar waardenoriëntatie van de ondervraagden, doet vermoeden dat er een verband is met het hebben van bepaalde opvattingen. In een open vraag is gevraagd bij welke onderwerpen men niet voor de eigen mening kan uitkomen. Hierbij worden de volgende onderwerpen het meeste genoemd.

² Een omschrijving van de WIN-waardensegmenten is als bijlage bij dit rapport opgenomen.

5 | De meest genoemde onderwerpen waarbij men het gevoel heeft niet voor de eigen mening te kunnen uitkomen

	%
• allochtonen	24
• godsdienst	18
• discriminatie	10
• asielzoekers	7
• de islam	7
• criminaliteit, geweld, veiligheid	7
• overheid, politiek	4
• seksuele geaardheid	4
• abortus, euthanasie	1
• fundamentalisme	1

Deze (open) vraag is alleen gesteld aan personen die het gevoel hebben niet altijd voor de eigen mening te kunnen uitkomen. Er waren meer antwoorden mogelijk.

Van degenen die het gevoel hebben niet altijd voor de eigen mening te kunnen uitkomen, noemt 24% als onderwerp allochtonen, 7% noemt asielzoekers en nog eens 7% noemt de islam. Andere onderwerpen die worden genoemd zijn godsdienst, discriminatie, criminaliteit, de overheid/politiek en seksuele geaardheid.

Dit resultaat laat zien dat het debat over de multiculturele samenleving in Nederland dermate gepolariseerd is, dat een deel van de bevolking het gevoel krijgt bij dit onderwerp niet meer voor de eigen mening uit te kunnen komen. Ter illustratie geven wij een volledig antwoord van een ondervraagde weer:

“Over het veel te grote aantal niet-Nederlanders binnen onze samenleving (...). Hierover kan men moeilijk in het publieke domein zijn of haar mening verkondigen aangezien men dan meteen in de rechts-radicale of zelfs fascistische hoek wordt geduwd!”

De samenleving lijkt verdeeld in een groep die een grote weerstand heeft tegen de multiculturele samenleving, en een groep die een grote weerstand heeft tegen kritiek op de multiculturele samenleving. Vooral de eerste groep voelt zich hierdoor aangetast in de vrijheid van meningsuiting. Opvallend daarbij is dat degenen die van mening zijn dat de vrijheid van meningsuiting beperkt is bij de onderwerpen allochtonen, de islam of asielzoekers, zich evenveel zorgen maken over *discriminatie* dan de groep die dit niet vindt. Wel zien we dat deze groep zich meer zorgen maakt over asielzoekers, overbevolking en de multiculturele samenleving, en minder over egoïsme/individualisme.

Een stap verder dan het *gevoel* hebben niet voor de eigen mening uit te komen, is dat men daadwerkelijk wordt bedreigd bij het geven van de eigen mening. Van de ondervraagden heeft 11% wel eens meegemaakt dat men hierom werd bedreigd:

- toen men iemand aansprak op (asociaal) gedrag;
- toen men zijn/haar mening over allochtonen gaf;
- in het verkeer/openbaar vervoer;
- op het werk, op school;

- toen men voor iemand anders opkwam;
- bij het onderwerp homoseksualiteit.

Er zijn hierbij nauwelijks verschillen naar achtergrondkenmerken van de ondervraagden.

Sadik Harchaoui stelt in zijn essay “De noodzaak van een generatiewisseling” dat “in een maatschappij waar met een zekere regelmaat interetnische spanningen heersen, vrijheid slecht gedijt en veiligheid onder druk staat”. Die spanningen lijken niet alleen te bestaan tussen allochtonen en autochtonen, maar ook tussen degenen die weerstand hebben tegen de multiculturele samenleving, en diegenen die kritiek op de multiculturele samenleving niet kunnen verdragen.

2 Vrijheid en veiligheid tussen burgers en overheid

In het vorige hoofdstuk zagen we dat vrijheid en veiligheid in sterke mate als gedeelde waarden worden gezien. Ook zagen we dat beide waarden onder druk staan: agressie, geweld, criminaliteit en onveiligheid behoren tot de onderwerpen waarover men zich de meeste zorgen maakt. Voor vrijheid van meningsuiting geldt dat een groot deel van de bevolking op zijn minst soms het gevoel heeft niet voor de eigen mening te kunnen uitkomen.

Wat verwachten mensen van de overheid ten aanzien van vrijheid en veiligheid? In dit hoofdstuk gaan we eerst in op de rol van vrijheid in ons democratisch stelsel, en op de vraag of er in onze samenleving krachten zijn die deze vrijheid bedreigen. Vervolgens gaan we in op de relatie tussen vrijheid en veiligheid: wat heeft daarbij volgens burgers prioriteit? Daarna gaan we in op de vraag in welke mate burgers en overheid verantwoordelijk zijn voor onze veiligheid. Tot slot besteden we aandacht aan de bescherming van de vrijheid en veiligheid door de overheid, en aan de acceptatie van een aantal concrete veiligheidsmaatregelen.

2.1 Vrijheid van meningsuiting belangrijkst aan democratie

In het vorige hoofdstuk bleek dat de vrijheid van meningsuiting volgens sommigen onder druk staat. De vraag is hoe belangrijk de vrijheid van meningsuiting wordt gevonden in relatie tot andere grondrechten. Een aantal grondrechten is aan de ondervraagden voorgelegd met de vraag welke rechten men het belangrijkste vindt.

6 | Belang van rechten van Nederlanders (maximaal drie antwoorden)

	2007	2006	2005	2004	2003	2002
	%	%	%	%	%	%
• vrijheid van meningsuiting	60	70	66	64	67	63
• sociale rechten	44	51	51	52	42	45
• gelijke behandeling in gelijke gevallen	42	46	43	47	47	48
• recht op privacy	39	40	35	38	46	36
• vrijheid van godsdienst of levensbeschouwing	32	35	27	25	23	14
• recht op onaantastbaarheid van eigen lichaam	20	27	26	26	29	30
• kiesrecht	18	15	22	18	14	13
• bescherming van de woning	20	13	24	20	24	26

De vrijheid van meningsuiting blijkt men het belangrijkste recht te vinden: 60% noemt dit recht het belangrijkste, op afstand gevolgd door sociale rechten (zoals voldoende werkgelegenheid, spreiding van welvaart, voldoende woongelegenheden; 44%), gelijke behandeling in gelijke gevallen (42%) en het recht op privacy (39%). Minder belangrijke grondrechten vindt men het recht op onaantastbaarheid van het eigen lichaam, het kiesrecht en de bescherming van de eigen woning.

Vergeleken met de vorige metingen zien we een duidelijke toename van het waargenomen belang van de vrijheid van godsdienst. In 2002 noemde slechts 14% van de ondervraagden dit recht, maar vanaf die tijd steeg dit percentage tot 32% tijdens deze meting. De vrijheid van godsdienst wordt vooral door ouderen (65-plus) belangrijk gevonden; De jongste ondervraagden (13-17 jaar) hechten hier minder waarde aan. Ook bij het kiesrecht en bij het recht op bescherming van de woning zien we dat oudere ondervraagden (50-plus) hier meer waarde aan hechten dan jongeren (13-24 jaar).

Het belang van gelijke behandeling in gelijke gevallen en het recht op onaantastbaarheid van het eigen lichaam lijken af te nemen, maar dit is op grond van deze resultaten nog niet met zekerheid te zeggen. Het belang van het recht op privacy blijft in de loop van de jaren redelijk constant.

En hoe belangrijk vindt men de verschillende kenmerken van de democratie? De democratische rechtstaat is gebaseerd op een aantal uitgangspunten. We legden acht uitgangspunten van de democratie voor, met de vraag de drie belangrijkste te selecteren.

7 | De belangrijkste uitgangspunten van de democratie (maximaal drie antwoorden)

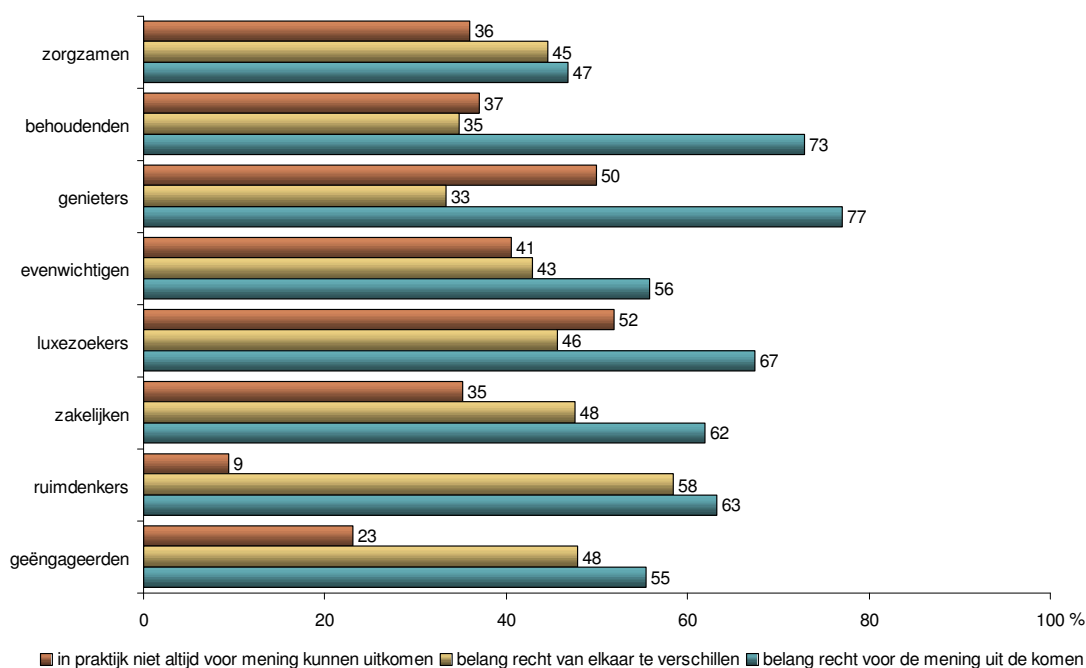
	2007	2006	2005
	%	%	%
• dat iedereen het recht heeft voor zijn/haar mening uit te komen	62	64	60
• dat iedereen voor de wet gelijk is	52	52	54
• dat besluiten genomen worden op basis van argumenten en niet op basis van dreigementen	47	51	48
• de erkenning dat mensen het recht hebben om van elkaar te verschillen	43	35	35
• de bereidheid om anderen in hun waarde te laten	42	42	40
• dat er niet gediscrimineerd mag worden	16	19	15
• dat er ook rekening gehouden wordt met de standpunten van minderheden	16	16	13
• solidariteit met de zwakken	14	17	15

Net als bij de grondrechten, vindt men ook bij de uitgangspunten van de democratie het recht op vrije meningsuiting het belangrijkste, gevolgd door het uitgangspunt dat iedereen voor de wet gelijk is, dat besluiten worden genomen op basis van argumenten en niet op basis van dreigementen, de bereidheid om anderen in hun waarde te laten en de erkenning dat mensen het recht hebben om van elkaar te verschillen. Vergeleken met de eerdere metingen doen zich geen opvallende verschillen voor. Opvallend is wel dat de jongste groep ondervraagden (13-17 jaar) het recht van meningsuiting veel vaker als belangrijkste uitgangspunt noemt, en de andere uitgangspunten minder vaak.

We kunnen concluderen dat het recht op vrije meningsuiting niet alleen belangrijk wordt gevonden in het contact tussen burgers onderling (zoals uit het vorige hoofdstuk bleek), maar ook in een bredere context. Vrijheid van meningsuiting wordt als het belangrijkste uitgangspunt van onze democratie gezien.

In het vorige hoofdstuk zagen we dat, ondanks het belang van vrije meningsuiting, bijna veertig procent van de ondervraagden aangeeft niet altijd voor de eigen mening te kunnen uitkomen. Zijn we in Nederland dan niet meer in staat om met elkaar in debat te gaan? Volgens de filosoof Sebastien Valkenburg verwordt de vrijheid van meningsuiting tot eenrichtingsverkeer: zo hard mogelijk roepen en niet luisteren³. Dit wordt geïllustreerd door het veel grotere belang van de vrijheid van meningsuiting dan het belang van het recht om van elkaar te verschillen. In deze context is het interessant te kijken hoe mensen met verschillende waardenoriëntaties het belang van vrije meningsuiting en het recht om van elkaar te verschillen wegen, en wat het verband is met het voor de eigen mening uit kunnen komen.

8 | Belang van vrije meningsuiting en het recht van elkaar te verschillen, naast voor de eigen mening kunnen uitkomen

Er zijn groepen die het recht om voor de eigen mening uit te komen aanzienlijk belangrijker vinden dan het recht om van elkaar te verschillen. Dat geldt vooral voor de waardensegmenten genieters en behoudenden. In de segmenten geëngageerden en ruimdenkers vindt men daarentegen het recht om van elkaar te verschillen vrijwel even belangrijk als het recht op vrije meningsuiting. Opvallend genoeg hebben deze groepen veel minder vaak het gevoel niet voor de eigen mening uit te komen. Volgens Valkenburg wint de vrijheid van meningsuiting aan betekenis, wanneer we niet alleen hechten aan de eigen mening, maar ook bereid zijn naar elkaar te luisteren: “Pas als je kunt verstaan, word je gehoord, pas als je gehoord wordt, kun je vrij zijn.”

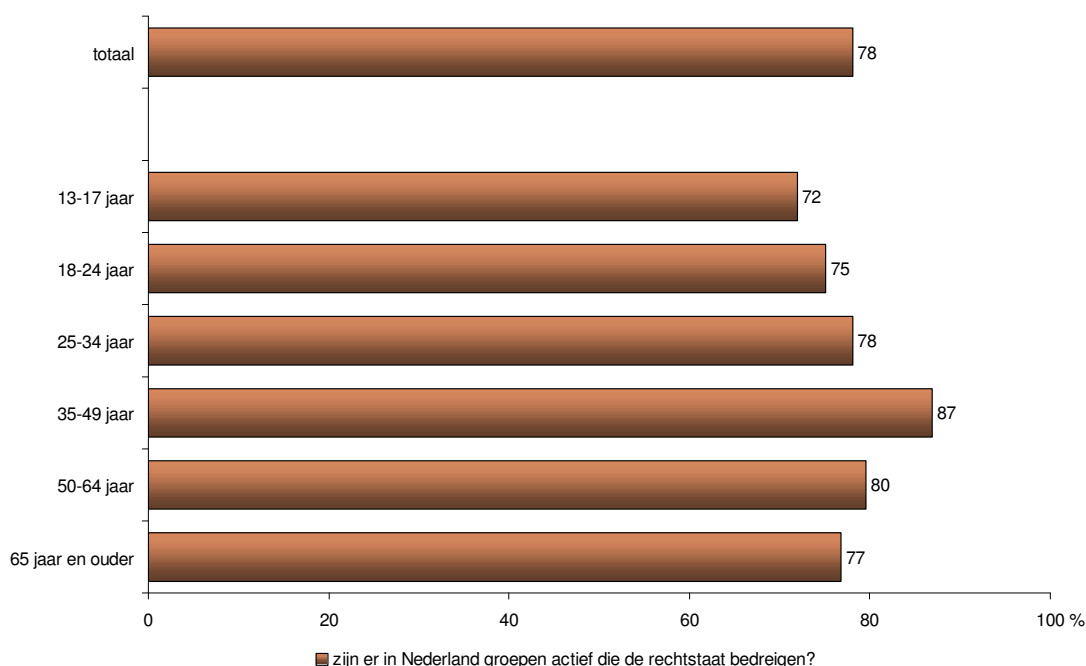
2.2 Fundamentalisme grootste bedreiging van de rechtstaat

Om een beeld te krijgen van de mate waarin de Nederlandse rechtstaat in de ogen van ondervraagden wordt bedreigd, vroegen we of er in Nederland groepen zijn die de rechtstaat

³ NRC Handelsblad, 24 maart 2007, “Wie de beschaving terug wil, moet weer leren balanceren”

bedreigen. Maar liefst 78% van de ondervraagden antwoordt bevestigend op deze vraag. Zoals uit de volgende grafiek blijkt, leeft dit idee vooral bij mensen van middelbare leeftijd.

9 | Percentage dat aangeeft dat er in Nederland groepen actief zijn die de rechtstaat bedreigen, naar leeftijd.

Daarnaast zien we een opleidingseffect, waarbij hoger opgeleiden vaker aangeven dat er in Nederland groepen zijn die de rechtstaat bedreigen.

Aan diegenen die vinden dat er groeperingen zijn die de rechtstaat bedreigen, is in een open vraag gevraagd om welke groepen het hierbij volgens hen gaat. In de volgende tabel staan de meest genoemde antwoorden weergegeven.

10 | Meest genoemde groepen die als bedreiging van de rechtstaat worden gezien

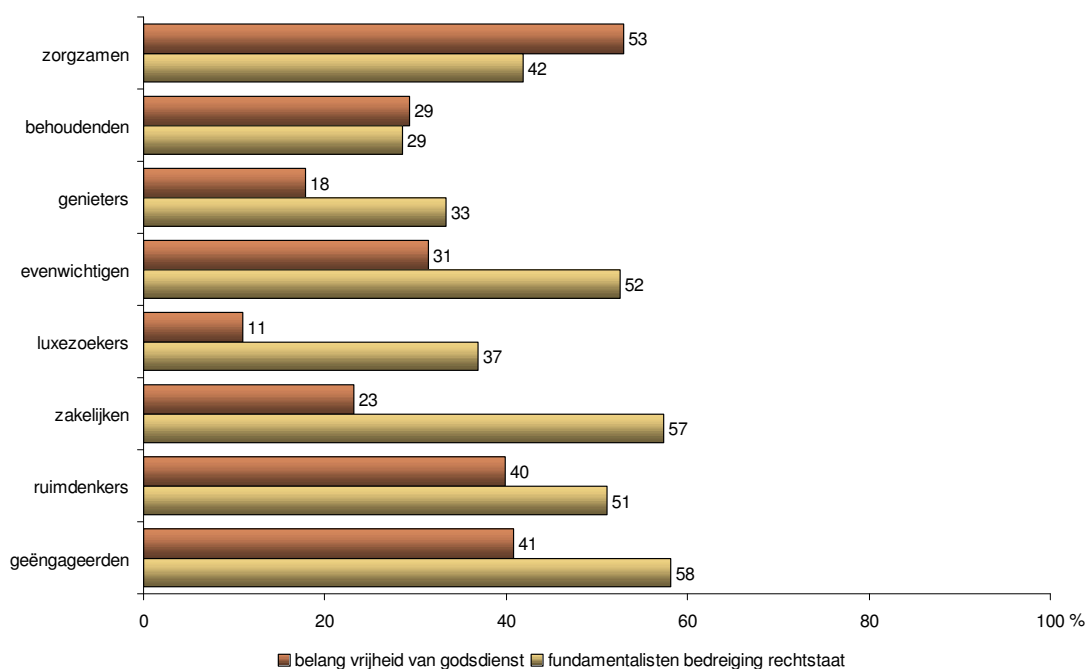
	%
▪ fundamentalisten/extremisten/ geloofsfanatici	44
▪ terroristen/Hofstadgroep	17
▪ extreem rechts	11
▪ criminelen	9
▪ (sommige) allochtonen	8
▪ moslims	6
▪ politieke partijen (w.o. PVV)/politici algemeen	5
▪ asociale/hangjongeren/hooligans	4
▪ racisten/neonazi's	3
▪ Hell's Angels	2
▪ anders/weet niet	13

Deze (open) vraag is alleen gesteld aan personen die het gevoel hebben niet altijd voor de eigen mening te kunnen uitkomen. Er waren meer antwoorden mogelijk.

De grootste bedreiging van de rechtstaat wordt volgens de ondervraagden gevormd door (moslim)fundamentalisten, extremisten en geloofsfanatici. Op de tweede en derde plaats staan terroristen (waaronder de Hofstadgroep) en extreem rechtse groeperingen. Andere groepen die worden genoemd zijn criminelen, allochtonen, moslims, sommige politieke partijen (met name de PVV), 'asocialen', hangjongeren of hooligans, racisten, neonazi's en Hell's Angels.

In de vorige paragraaf bleek dat er een toenemend belang is van de vrijheid van godsdienst. Hoe verhoudt dit zich tot de houding van de grote groep die fundamentalisme als bedreiging van onze rechtstaat ziet?

11 | Het belang van vrije godsdienst, en de mate waarin fundamentalisme als bedreiging voor de rechtstaat wordt gezien, naar waardenoriëntatie

Zorgzamen, ruimdenkers en geëngageerden hechten een groot belang aan de vrijheid van godsdienst, maar vinden fundamentalisme ook vaak een bedreiging van de vrije meningsuiting. Luxezoekers en zakelijken vinden dit ook, maar hechten veel minder belang aan het recht op vrijheid van godsdienst.

2.3 Veiligheid belangrijker dan vrijheid

Het is duidelijk dat de ondervraagden zowel aan veiligheid als aan vrijheid een groot belang hechten. Maar hoe verhouden deze twee zich tot elkaar? Is veiligheid een voorwaarde voor vrijheid, of is vrijheid een voorwaarde voor veiligheid?

Het is nu zo'n 65 jaar geleden dat Franklin D. Roosevelt krachtig pleitte voor het herstel van democratische waarden en vrijheden "everywhere in the world". Hij formuleerde toen zijn vier essentiële vrijheden (Four Freedoms) van de mens, waaronder de "Freedom from Fear"

(vrijwaring van angst). Een veilig bestaan is een levensvoorwaarde voor mensen. Zonder veiligheid ook geen vrijheid.

Aan de ondervraagden is gevraagd de vier vrijheden van Roosevelt te rangordenen: welke is het belangrijkste, en welke is het minst belangrijk?

12 | Voorwaarden voor vrijheid

	als eerste genoemd	als tweede genoemd	als derde genoemd	als vierde genoemd	gem. positie (1-4)
	(1)	(2)	(3)	(4)	(1-4)
	%	%	%	%	gem.
• in een veilig land kunnen leven	47	33	17	3	1,8
• een inkomen hebben en een plek om te wonen	30	33	27	10	2,2
• uit kunnen komen voor mijn meningen	18	27	45	10	2,5
• mijn eigen godsdienst kunnen belijden	5	6	10	78	3,6

De ondervraagden vinden het het belangrijkste dat ze in een veilig land kunnen leven (*Freedom of fear*). Daarna komt een inkomen hebben en een plek om te wonen (*Freedom from want*), gevolgd door vrijheid van meningsuiting (*Freedom of speech*) en de eigen godsdienst kunnen belijden (*Freedom of worship*).

Er is een grote overeenstemming tussen de bevolkingsgroepen over deze volgorde. Veiligheid wordt dus belangrijker gevonden dan vrijheid van meningsuiting en vrijheid van godsdienst. Een andere vraag is of men zich ook in verschillende mate *zorgen* maakt over verschillende aspecten van vrijheid en veiligheid.

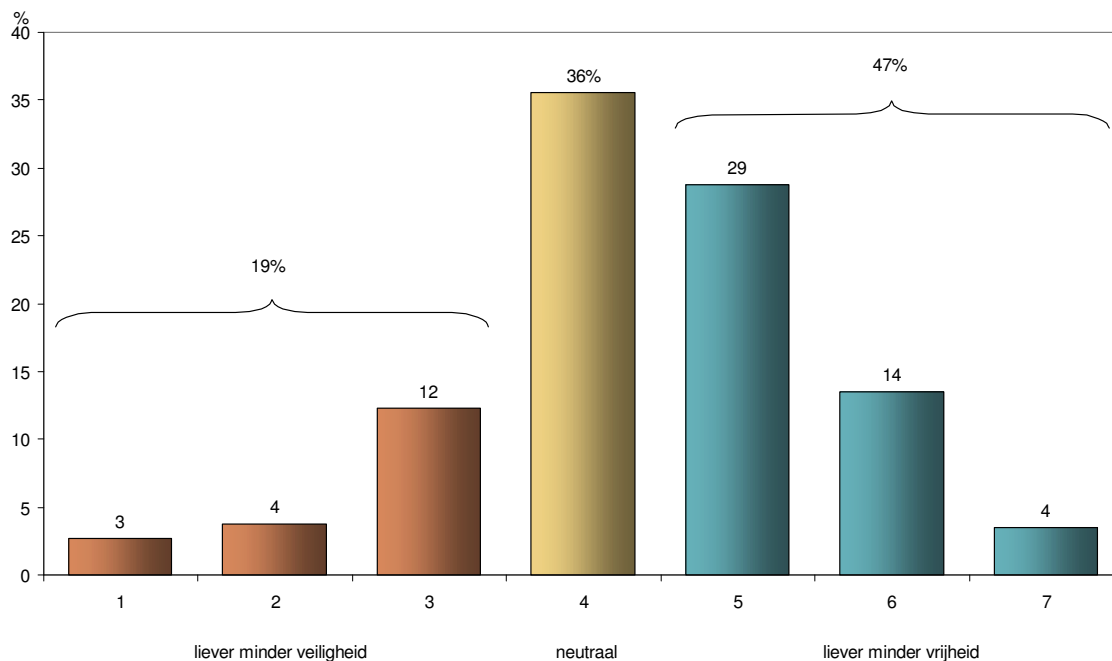
13 | Zorgen over veiligheid

	als eerste genoemd	als tweede genoemd	als derde genoemd	als vierde genoemd	gem. positie (1-4)
	(1)	(2)	(3)	(4)	(1-4)
	%	%	%	%	gem.
• de veiligheid van mijzelf en mijn dierbaren	30	31	27	12	2,2
• de veiligheid van ons land	33	23	18	26	2,4
• dat ik kan zeggen wat ik denk en kan gaan en staan waar ik wil	29	22	24	25	2,5
• de veiligheid van mijn woning en bezittingen	6	20	29	45	3,1

Bij deze vraag liggen de gemiddelden aanzienlijk dichter bij elkaar dan bij het belang van de verschillende aspecten. Over de persoonlijke veiligheid maakt men zich de meeste zorgen. De mate waarin men zich zorgen maakt over de veiligheid van ons land en over de vrijheid van meningsuiting is ongeveer gelijk. De minste zorgen maakt men zich over de veiligheid van de eigen woning en bezittingen.

De conclusie die we uit deze resultaten kunnen trekken, is dat men zich in gelijke mate zorgen maakt over de veiligheid van ons land en over de vrijheid van meningsuiting. Men vindt de veiligheid van ons land echter belangrijker. Betekent dit dat veiligheid boven vrijheid gaat? Zoals uit onderstaande figuur blijkt, kan deze vraag bevestigend worden beantwoord.

14 | De keuze tussen "minder vrijheid" en "minder veiligheid" op een schaal 1-7

Geconfronteerd met het dilemma "liever minder veiligheid" versus "liever minder vrijheid" neigt 19% van de ondervraagden naar "minder veiligheid", 47% naar "minder vrijheid" en 36% kan geen keuze maken.

We zien hierbij enige verschillen naar leeftijd, opleiding en waardenoriëntatie. Ouderen, laag opgeleiden en de waardenoriëntaties zorgzamen, behoudenden en genietters neigen daarbij meer naar veiligheid dan jongeren, hoog opgeleiden en de waardenoriëntaties zakelijken, ruimdenkers en geëngageerden.

Het is overigens *niet* zo dat mensen die in sterkere mate vinden dat je in Nederland niet voor je eigen mening kunt uitkomen, een andere afweging maken in het dilemma tussen vrijheid en veiligheid.

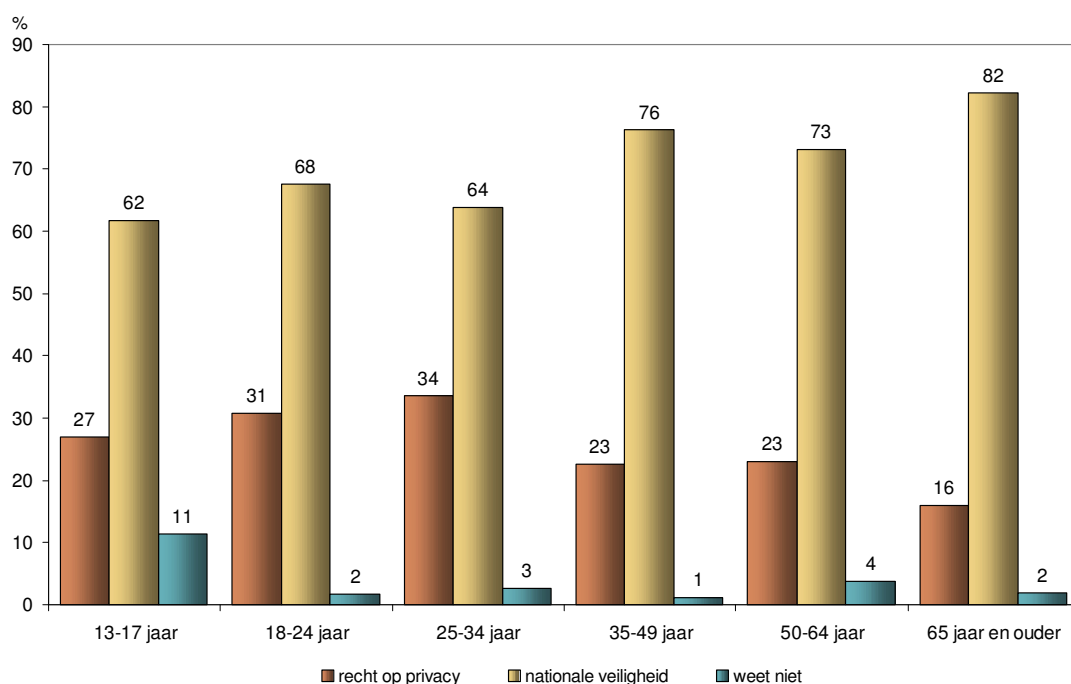
Ook wanneer het gaat om het belang van veiligheid versus privacy, kiezen de ondervraagden in grote meerderheid voor veiligheid.

15 | Het belang van recht op privacy versus nationale veiligheid

	%
• individuele recht op privacy	25
• nationale veiligheid	71
• weet niet	4

Ook bij deze vraag zien we dat ouderen (35 jaar en ouder) en lager opgeleiden vaker kiezen voor nationale veiligheid, en jongeren (tot 35 jaar) en hoger opgeleiden relatief vaker kiezen voor het individuele recht op privacy.

16 | Het belang van recht op privacy en nationale veiligheid naar leeftijd

Tot slot is gevraagd een afweging te maken tussen het belang van de bestrijding van terrorisme en de persoonlijke vrijheid van burgers. Ook hier zien we dat de bestrijding van het terrorisme aanzienlijk vaker boven de persoonlijke vrijheid van burgers wordt verkozen.

17 | Stelling: het bestrijden van terrorisme is belangrijker dan de persoonlijke vrijheid van burgers

Ook bij deze vraag zien we dat ouderen en lager opgeleiden vaker kiezen voor de bestrijding van terrorisme, en jongeren en hoger opgeleiden relatief vaker kiezen voor de persoonlijke vrijheid van burgers.

Of men het bestrijden van terrorisme belangrijker vindt dan de persoonlijke vrijheid van burgers, is ook afhankelijk van de kans dat er in Nederland een aanslag zal plaatsvinden. Hoe groter men deze kans acht, des te groter het belang dat men hecht aan de bestrijding van het terrorisme boven de persoonlijke vrijheid van burgers.

18 | *Belang van terrorismebestrijding, naar ingeschatte kans op een aanslag*

	kans op een aanslag in Nederland		
	(tamelijk) groot	neutraal	(tamelijk) klein
<i>het bestrijden van terrorisme is belangrijker dan de persoonlijke vrijheid van burgers</i>	%	%	%
• (helemaal) mee eens	65	52	37
• noch eens, noch oneens	21	26	19
• (helemaal) mee oneens	15	21	45

Mensen die de kans op een aanslag groter achten, zijn het vaker eens met de stelling dat het bestrijden van terrorisme belangrijker is dan de persoonlijke vrijheid. Er is echter ook een groep die de kans op een aanslag (relatief) klein acht, maar toch vindt dat het bestrijden van terrorisme belangrijker is dan de persoonlijke vrijheid van burgers.

Overigens acht 32% van de ondervraagden de kans op een aanslag in Nederland tamelijk groot of zeer groot. In onderstaande tabel staat dit resultaat afgezet tegen eerdere metingen⁴.

19 | *Zorgen over veiligheid*

	2004	2005	2006	2007
	%	%	%	%
• kans aanslag zeer of tamelijk groot	25	55	19	32

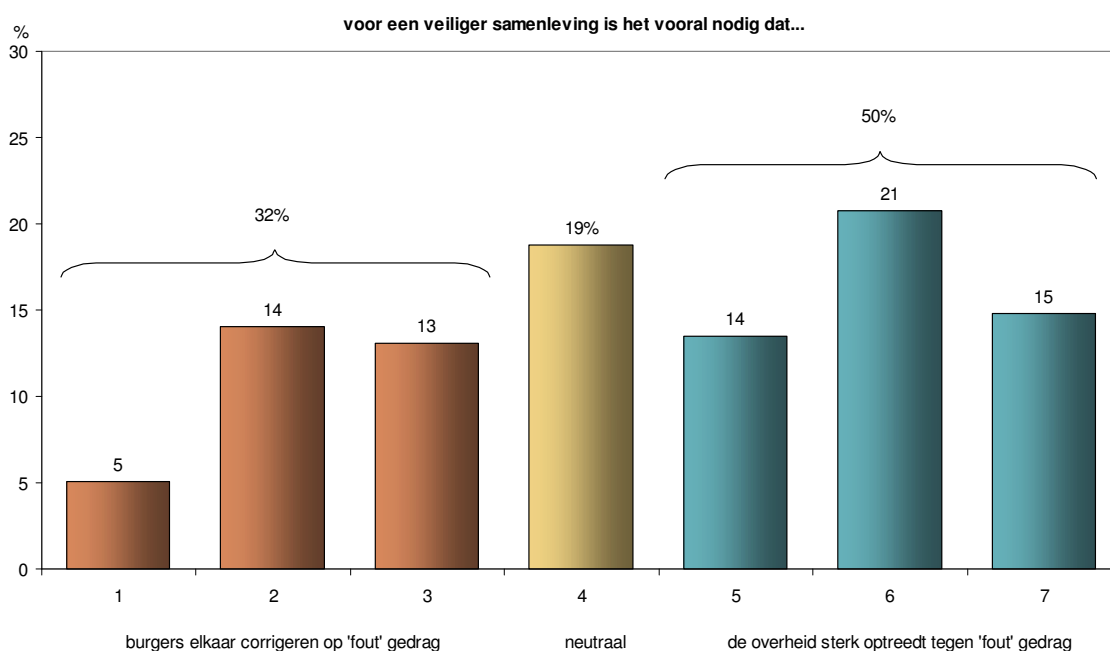
2.4 Overheid eerstverantwoordelijke voor veiligheid

Wie moet de veiligheid van burgers waarborgen? Is dit een taak van de overheid, of hebben burgers hierin zelf ook een rol? Burgers zijn in staat om bij te dragen aan veiligheid, bijvoorbeeld door de handen ineen te slaan als de gemeenschappelijke veiligheid en/of de vrijheid en grondrechten op het spel staan; (groepen) burgers kunnen dan vaak snel en adequaat op de been zijn om actie te ondernemen.

Aan de ondervraagden is de vraag voorgelegd wie op moet treden wanneer burgers zich 'fout' gedragen: is het voor een veiliger samenleving vooral nodig dat de overheid sterk optreedt, of moeten burgers elkaar corrigeren?

⁴ De gegevens over de eerdere metingen zijn ontleend aan het Onderzoek risicobeleving terrorisme 2006, uitgevoerd in opdracht van de Dienst Publiek en Communicatie van de Rijksvoorlichtingsdienst.

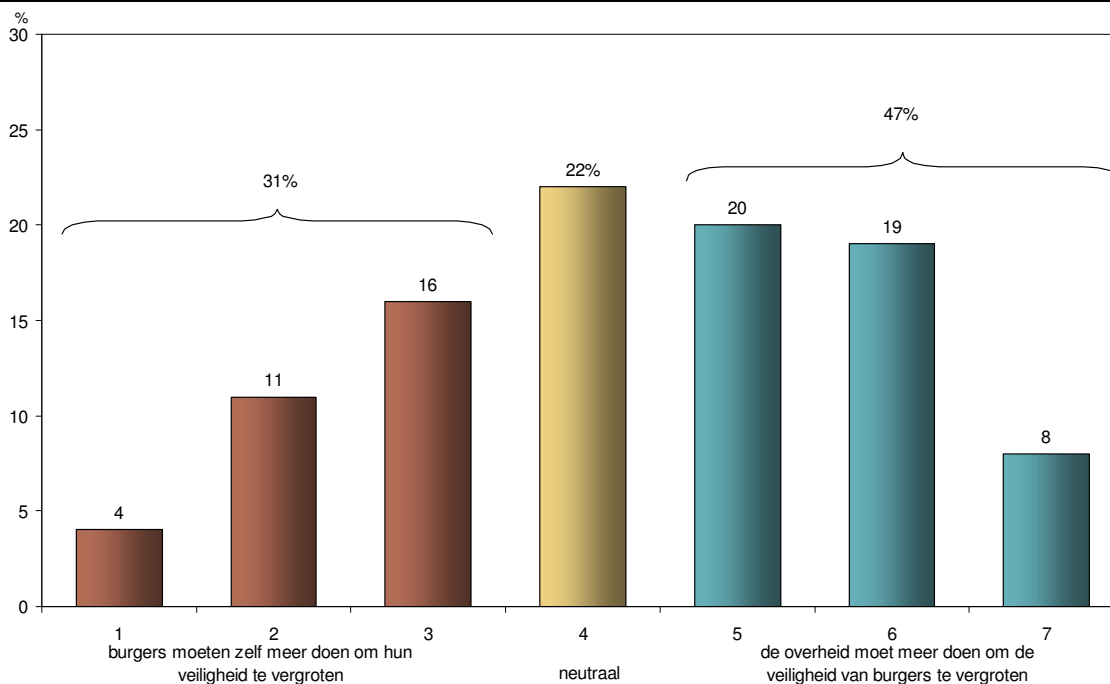
20 | Wie is verantwoordelijk voor een veiliger samenleving? (antwoorden op een schaal van 1-7)

Ongeveer een derde van de ondervraagden neigt ertoe de burger een grotere rol te geven, terwijl de helft kiest voor sterk overheidsoptreden. Een vijfde van de ondervraagden is van mening dat beide partijen een even grote rol zouden moeten spelen.

Er is een soortgelijke stelling voorgelegd, die meer is gericht op de individuele veiligheid.

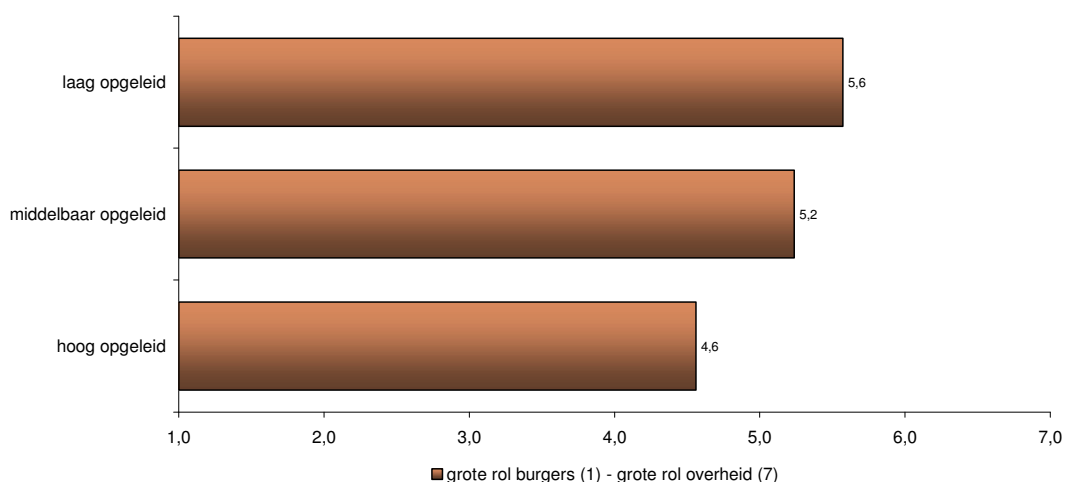
21 | Wie is verantwoordelijk voor onze individuele veiligheid? (antwoorden op een schaal van 1-7)

De uitkomsten zijn overeenkomstig: ongeveer een derde van de ondervraagden denkt dat vooral burgers zelf verantwoordelijk zijn voor een grotere veiligheid, terwijl de helft vindt dat deze rol primair bij de overheid ligt. Een vijfde geeft beide partijen een even grote rol.

Naar achtergrondkenmerken van de ondervraagden vinden we het grootste verschil naar opleidingsniveau: hoger opgeleiden geven burgers zelf een relatief grote rol bij het waarborgen van de veiligheid, terwijl laag opgeleiden vaker vinden dat de overheid sterk moet optreden.

22 | Wie is verantwoordelijk voor een veiliger samenleving? (naar opleidingsniveau)

Het feit dat men de overheid als eerstverantwoordelijke ziet voor het waarborgen van de veiligheid heeft wellicht te maken met de risico's van eigen richting. Zoals Welten opmerkt in zijn essay "Geen veiligheid zonder vrijheid", hebben burgers het monopolie op legitiem gebruik van geweld neergelegd bij de door hen gedeelde overheid. In overeenstemming hiermee blijkt uit de enquête dat 89% van de burgers het *oneens* is met de stelling dat iedereen het recht zou moeten hebben een wapen bij zich te dragen om zich te kunnen verdedigen. Slechts 5% is het hier (enigszins of helemaal) mee eens. Zeer waarschijnlijk speelt hierbij een rol dat deze groep vindt dat de overheid de veiligheid niet adequaat beschermt: deze groep is relatief vaak van mening dat de overheid ons slecht beschermt tegen criminaliteit en terrorisme. Bij het willen dragen van een wapen speelt het idee dat burgers de aangewezen partij zijn om de veiligheid te waarborgen geen rol. Integendeel: personen die vinden dat men een wapen zou moeten kunnen dragen vinden vaker dat de overheid, en niet burgers, meer zou moeten doen om de veiligheid te vergroten.

2.5 Bescherming tegen een aanval goed, tegen criminaliteit slecht

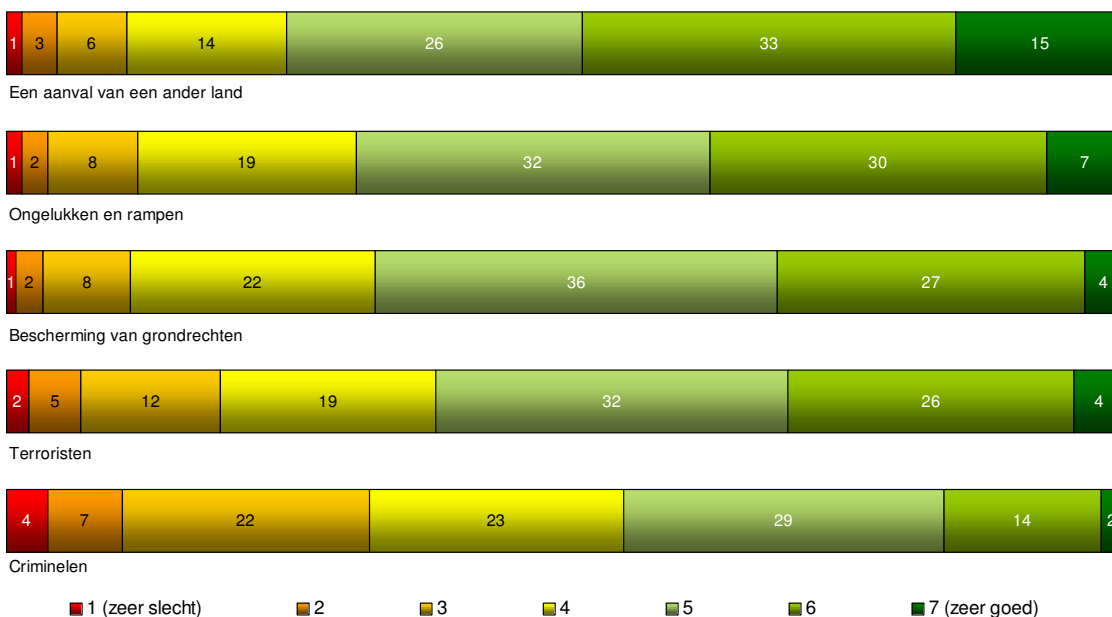
Zoals uit de vorige paragraaf blijkt, wordt de overheid gezien als de aangewezen partij om onze veiligheid te waarborgen. Van rechtswege moet de overheid ons beschermen tegen elkaar (wetshandhaving, blauw op straat, e.d.), maar dient de overheid ook de rechtsstaat en de democratie te waarborgen. Dit impliceert dat zij de burgers beschermt tegen dreiging van (oorlogs)geweld, maar ook tegen haar eigen optreden (willekeur). De overheid moet er daarbij zorg voor dragen dat onze grondrechten zijn veiliggesteld. Deze inspanningsverplichting is een

invulling van een heel basaal grondrecht, namelijk het 'recht op leven' dat is opgenomen in het Europese Verdrag van de Rechten van de Mens.

In dit kader is de vraag relevant hoe het in de beleving van burgers gesteld is met de mate waarin de overheid onze veiligheid en onze andere grondrechten garandeert. Gevraagd is aan te geven in welke mate de overheid een aantal onderdelen van veiligheid en de grondrechten beschermt.

23 | Mate waarin de overheid veiligheid en grondrechten beschermt

In welke mate vindt u dat de overheid u beschermt tegen:

De overheid krijgt op de meeste onderdelen een goede beoordeling. Bijna driekwart vindt de mate van bescherming tegen een aanval van buitenaf goed (score 5 of hoger), terwijl bijna 70% vindt dat de overheid ons goed beschermt tegen ongelukken en rampen. Tweederde vindt dat de overheid onze grondrechten goed beschermt. Men vindt de bescherming van onze grondrechten iets beter dan de bescherming tegen terroristen (62% goed), maar het verschil is klein. De bescherming tegen criminaliteit krijgt de slechtste beoordeling: slechts 45% vindt dat de overheid dit goed doet.

In het algemeen zijn ouderen (65+) wat positiever in hun oordeel over de bescherming, terwijl jongeren iets negatiever zijn. Daarnaast zien we dat men in de waardensegmenten zakelijken en luxezoekers negatiever is over de prestaties van de overheid.

In hoofdstuk 1 zagen we dat 38% van de bevolking van mening is dat je in Nederland niet altijd voor je mening kunt uitkomen. Deze groep is aanmerkelijk minder positief over de mate waarin de overheid de grondrechten beschermt.

24 | Bescherming grondrechten, naar kunnen uitkomen voor eigen mening

mate waarin de overheid onze grondrechten beschermd	gevoel dat men voor de eigen mening kan uitkomen	
	meestal/altijd (62%)	niet altijd (38%)
	%	%
• slecht (3 of lager)	3	23
• midden	17	30
• goed (5 of hoger)	79	47

Degenen die het gevoel hebben niet altijd voor de eigen mening te kunnen uitkomen, leggen de verantwoordelijkheid voor het niet kunnen uitkomen voor de eigen mening daarmee in ieder geval voor een deel bij de overheid. Daarnaast beoordeelt deze groep de bescherming tegen criminelen en tegen een aanval van een ander land als slechter dan degenen die wel het idee hebben voor de eigen mening te kunnen uitkomen.

In het algemeen is men echter tevreden over de mate van bescherming die de overheid biedt. Maar is het eigenlijk wel mogelijk voor een overheid om voor alle onderzochte aspecten de veiligheid te garanderen? Om de visies hierop in beeld te brengen, is voor de veiligheidsaspecten gevraagd in hoeverre het voor een overheid mogelijk is hiertegen bescherming te bieden. De grondrechten zijn hierbij achterwege gelaten.

25 | Mate waarin overheid in staat wordt geacht veiligheid te beschermen

In welke mate is het volgens u mogelijk voor een overheid om bescherming te bieden tegen:

Criminelen

Aanval van een ander land

Ongelukken en rampen

Terroristen

■ 1 (onmogelijk) ■ 2 ■ 3 ■ 4 ■ 5 ■ 6 ■ 7 (zeer goed mogelijk)

Bescherming bieden tegen terrorisme wordt als het moeilijkst gezien: slechts 31% denkt dat het goed mogelijk is hiertegen bescherming te bieden (score 5 of hoger). Ook het bieden van

bescherming tegen ongelukken en rampen schat men als moeilijk in (35% goed mogelijk). Het bieden van bescherming tegen een aanval van buitenaf wordt als iets gemakkelijker gezien (volgens 43% goed mogelijk), terwijl bescherming tegen criminelen als het minst moeilijk wordt ingeschat (volgens 47% goed mogelijk).

In het algemeen schatten ouderen de mogelijkheden van de overheid als wat beperkter in dan jongeren.

Als we deze resultaten combineren met de vraag in welke mate de overheid bescherming biedt, kan geconcludeerd worden dat:

- bescherming tegen *terrorisme* als moeilijk wordt ingeschat, en de bescherming van de overheid hiertegen is ook niet optimaal;
- bescherming tegen *ongelukken en rampen* weliswaar als moeilijk wordt gezien, maar de overheid biedt hier goede bescherming tegen;
- bescherming tegen een *aanval van een ander land* als relatief gemakkelijk wordt gezien, en de overheid biedt hier goede bescherming tegen;
- bescherming tegen *criminaliteit* relatief gemakkelijk wordt gevonden, maar de overheid slaagt hier slecht in.

2.6 Grote acceptatie van veiligheidsmaatregelen

Eerder in dit hoofdstuk werd duidelijk dat burgers 'liever minder vrijheid hebben dan minder veiligheid'. Men is bereid privacy op te offeren voor veiligheid, al zijn jongeren hier iets kritischer over dan ouderen. Het feit dat men in het algemeen vindt dat de overheid onze grondrechten goed beschermt kan hierbij een rol spelen. Men ziet de overheid als aangewezen partij om onze veiligheid te waarborgen.

In zijn essay "Vrijheid, veiligheid en grondrechten kunnen niet zonder elkaar", vraagt Jacob Kohnstamm zich af hoe het zit met de proportionaliteit van veiligheidsmaatregelen en het draagvlak hiervoor in relatie tot het gewenste effect. Met andere woorden: welke maatregelen zijn wel en niet toelaatbaar, en wat zijn volgens de ondervraagden effectieve maatregelen? Om deze vraag te beantwoorden, is een aantal veiligheidsmaatregelen aan de ondervraagden voorgelegd, waarbij de vraag is gesteld in welke mate deze een inbreuk maken op de privacy, effectief zijn bij de bestrijding van terrorisme en aanvaardbaar zijn.

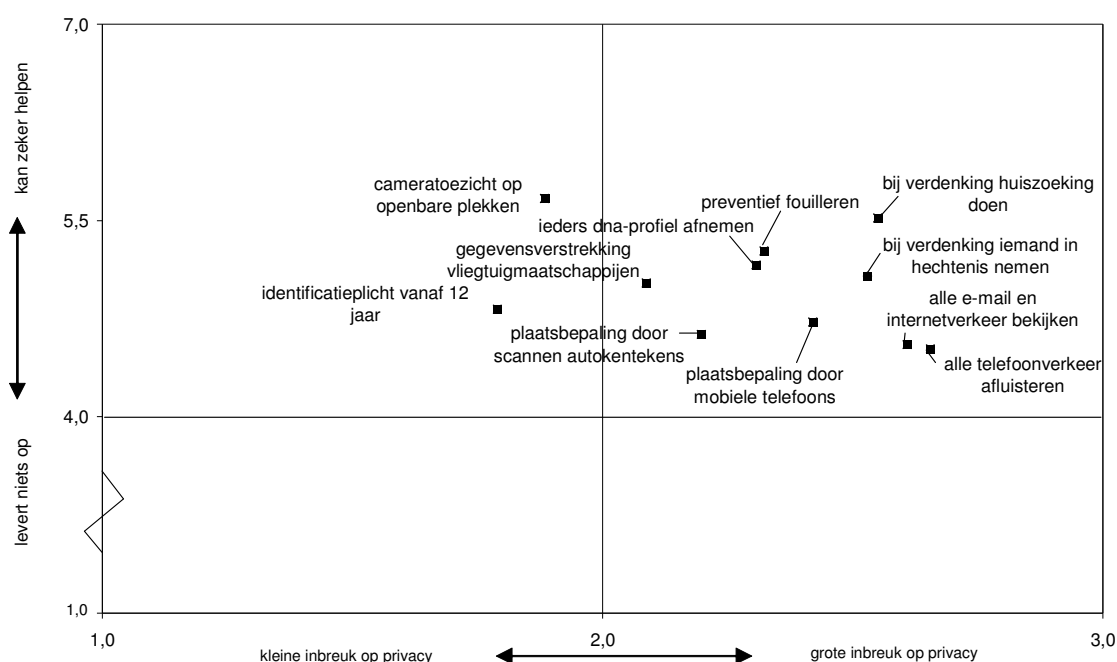
Allereerst geven we een overzicht van de maatregelen zoals ze zijn voorgelegd:

- cameratoezicht op openbare plekken;
- identificatieplicht voor iedereen van 12 jaar en ouder;
- preventief fouilleren door de overheid;
- het afluisteren van alle telefoonverkeer door de overheid;
- het bekijken van alle e-mail en internetverkeer door de overheid;
- bij verdenking huiszoeking doen;
- bij verdenking iemand in preventieve hechtenis nemen;
- het doorgeven van persoonsgegevens door vliegtuigmaatschappijen aan het land waarnaar men reist;
- het afnemen van ieders dna-profiel door de overheid;

- op basis van mobiel telefoonverkeer vastleggen waar iedereen zich bevindt;
- op basis van het automatisch scannen van autokentekens vastleggen waar iedereen zich bevindt.

In de volgende figuur is de ingeschatte effectiviteit van de maatregelen afgezet tegen de mate van inbreuk op de privacy.

26 | Effectiviteit en inbreuk op privacy van maatregelen ter bestrijding van terrorisme

In het algemeen schat men de effectiviteit van de maatregelen als groot in: gevraagd is de effectiviteit te beoordelen op een schaal van 1 (levert niets op) tot 7 (kan zeker helpen), en alle voorgelegde maatregelen krijgen een gemiddelde beoordeling van meer dan 4 punten (het midden van de schaal). De mate van inbreuk op privacy is gemeten op een schaal van 1 (geen inbreuk) tot 3 (grote inbreuk).

We zien dat alle maatregelen, behalve cameratoezicht op openbare plekken en identificatieplicht voor iedereen van 12 jaar en ouder, volgens de ondervraagden een flinke inbreuk maken op de privacy. De grootste inbreuk wordt daarbij gemaakt door het afluisteren van alle telefoonverkeer en bekijken van alle e-mail en internetverkeer. Vergelijken met andere maatregelen, is de ingeschatte effectiviteit hiervan laag. Preventieve huiszoeking maakt ook een grote inbreuk op de privacy, maar wordt door de ondervraagden als effectiever ingeschat. Het effectiefst is volgens de ondervraagden cameratoezicht op openbare plekken, en de inbreuk op de privacy van deze maatregel wordt als beperkt ingeschat.

Veel maatregelen worden door jongeren én door hoger opgeleiden als minder effectief ingeschat, terwijl met name 65-plussers en lager opgeleiden veel maatregelen als effectiever beoordelen. Vooral voor de identificatieplicht geldt: hoe jonger of hoe hoger opgeleid, des te lager de ingeschatte effectiviteit. Over de mate van inbreuk op de privacy zijn de ondervraagden opvallend eensgezind.

Worden maatregelen die een grote inbreuk op de privacy maken om die reden ook onaanvaardbaar gevonden? Uit de onderstaande tabel blijkt dat dit duidelijk niet het geval is.

27 | *Aanvaardbaarheid van maatregelen tegen terrorisme*

	aanvaardbaar	onaanvaardbaar
	%	%
▪ cameratoezicht op openbare plekken	94	6
▪ bij verdenking huiszoeking doen	87	13
▪ preventief fouilleren	84	16
▪ identificatieplicht vanaf 12 jaar	84	16
▪ gegevensverstrekking vliegtuigmaatschappijen	82	18
▪ bij verdenking iemand in hechtenis nemen	81	19
▪ ieders dna-profiel afnemen	76	24
▪ plaatsbepaling door scannen autokentekens	72	28
▪ plaatsbepaling door mobiele telefoons	63	37
▪ alle e-mail en internetverkeer bekijken	55	45
▪ alle telefoonverkeer afluisteren	50	50

Er is geen maatregel die door een meerderheid onaanvaardbaar wordt gevonden. Er zijn wel verschillen naar achtergrondkenmerken. Daarbij valt vooral op dat 65-plussers de maatregelen vaker aanvaardbaar vinden dan jongeren. Vooral bij het afluisteren van telefoonverkeer en het bekijken van internetverkeer zijn de verschillen groot. Deze maatregelen worden door jongeren minder vaak aanvaardbaar gevonden. Bij hoger opgeleiden bestaat er ook meer weerstand tegen deze maatregelen, naast het afnemen van het dna-profiel, het doorgeven van persoonsgegevens door vliegtuigmaatschappijen en plaatsbepaling op basis van mobiele telefoongegevens of scannen van autokentekens.

Men mag een grote acceptatie aan de dag leggen voor de voorgelegde veiligheidsmaatregelen, eerder zagen we echter dat men wel vindt dat veel van deze maatregelen een inbreuk maken op de privacy. Aan de ondervraagden is de stelling voorgelegd dat nieuwe veiligheidsmaatregelen die inbreuk maken op onze privacy na een paar jaar automatisch zouden moeten verdwijnen tenzij kan worden aangetoond dat ze de veiligheid ten goede komen.

28 | *Automatisch vervallen van veiligheidsmaatregelen*

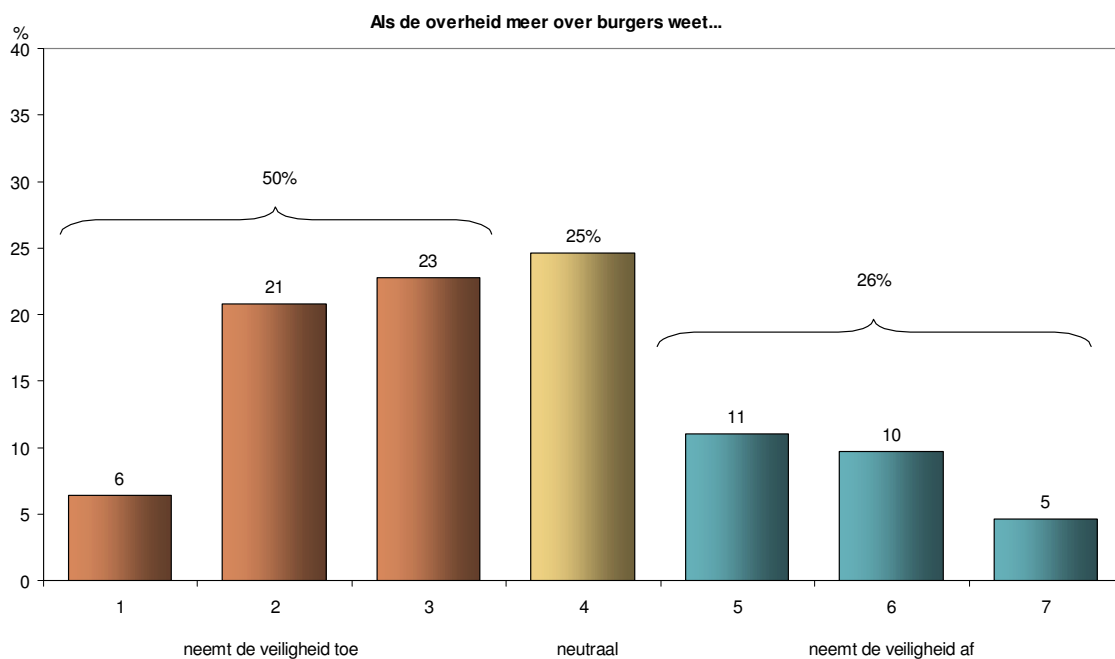
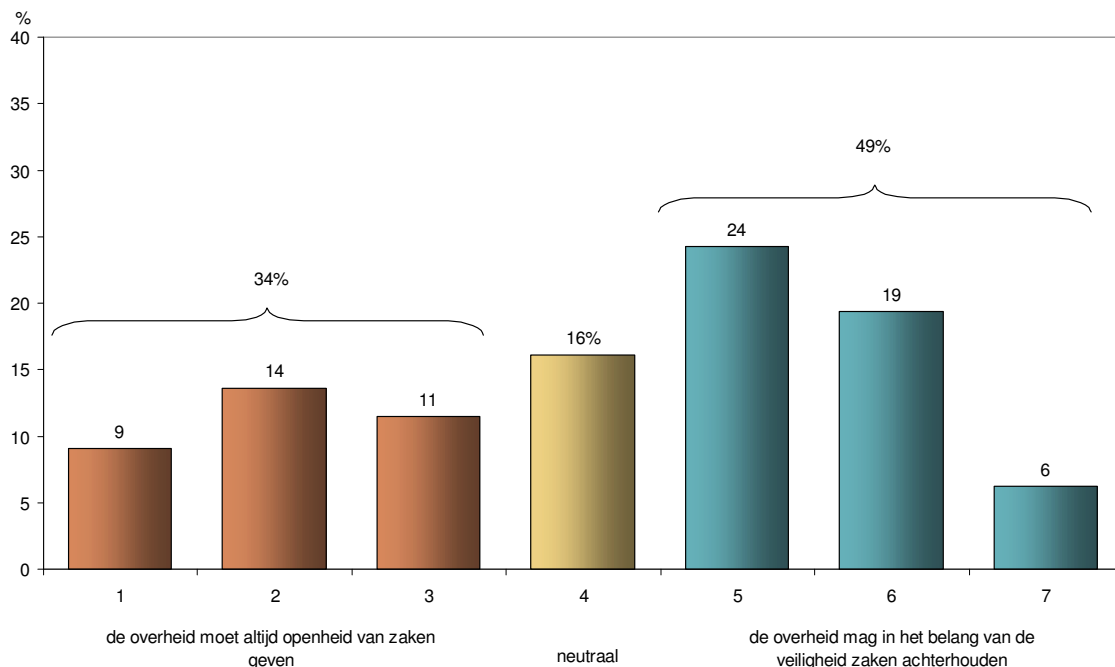
Nieuwe veiligheidsmaatregelen die inbreuk maken op onze privacy, moeten na een paar jaar automatisch vervallen, tenzij kan worden aangetoond dat ze de veiligheid echt ten goede komen

■ helemaal mee eens ■ enigszins mee eens ■ noch eens, noch oneens ■ enigszins mee oneens ■ helemaal mee oneens

Een meerderheid van de ondervraagden is het met deze stelling eens. Er zijn hierbij nauwelijks verschillen naar kenmerken van de ondervraagden.

Uit de mate van acceptatie van de veiligheidsmaatregelen kunnen we afleiden dat de ondervraagden een groot vertrouwen in de overheid hebben. In dit kader zijn ook twee andere voorgelegde stellingen relevant: namelijk of de overheid in het belang van de veiligheid informatie achter mag houden, en of de veiligheid toe- of afneemt naarmate de overheid meer over ons weet.

29 | Twee stellingen over vertrouwen in de overheid (schaal 1-7)

Een minderheid is van mening dat de overheid altijd openheid van zaken moet geven. Ook vindt slechts een minderheid dat de veiligheid afneemt als de overheid meer over burgers weet. Dit impliceert een groot vertrouwen in de wijze waarop de overheid met persoonsgegevens

omgaat. Deze grote mate van vertrouwen die men in de overheid heeft, zorgt er waarschijnlijk ook voor dat men strenge veiligheidsmaatregelen niet als grote bedreiging ziet voor de persoonlijke vrijheid.

3 Vrijheid en veiligheid in internationaal perspectief

De vrijheid en veiligheid in Nederland zijn niet los te zien van de vrijheid en veiligheid in andere landen. Heikelen Verrijn Stuart, lid van de Adviesraad Internationale Vraagstukken, stelt dat in onze geglobaliseerde wereld dreigingen waarmee wij worden geconfronteerd onderling verband houden. “De rijken zijn kwetsbaar door aanvallen op de armen, de sterken door aanvallen op de zwakken, en vice versa. Een nucleaire terroristische aanval op de Verenigde Staten of Europa zou een verwoestend effect hebben op de gehele wereld. Maar evenzo, zou de verschijning van een nieuw kwaadaardig virus in een arm land zonder effectieve gezondheidszorg de gehele wereld raken.”

In dit hoofdstuk gaan we in op de betrokkenheid van de ondervraagden bij de veiligheid en vrijheid in andere landen en de mate waarin zij achter militaire interventies staan wanneer deze op het spel staan. Tot slot gaan we in op de bijdrage die de Europese Unie in dit verband aan de vrijheid en veiligheid levert.

3.1 Meeste zorgen over terrorisme, klimaat en oorlogen

Als gevraagd wordt over welke onderwerpen men zich het meest zorgen maakt, noemt men vooral terrorisme, het milieu en oorlogen. Net als in de Nederlandse samenleving, maakt men zich in internationale context veel zorgen over vraagstukken die met veiligheid te maken hebben. Vluchtelingen en schendingen van de mensenrechten nemen een lagere positie in de lijst in, maar dat kan worden veroorzaakt doordat men deze ziet als consequenties van oorlog en terrorisme.

30 | Zorgen wereldwijd, maximaal drie antwoorden

	totaal genoemd					
	meting 2007	meting 2006	meting 2005	meting 2004	meting 2003	meting 2002
	%	%	%	%	%	%
• terrorisme	47	57	61	49	49	42
• milieu, klimaatrampen	40	26	30	26	22	26
• oorlogen	37	35	36	45	67	43
• criminaliteit	31	25	36	36	35	40
• ziekten en gezondheid	30	37	29	34	27	29
• fundamentalisme	23	23	26	22	22	22
• armoede	20	21	17	15	12	13
• kloof tussen arm en rijk	20	19	18	21	17	16
• schending van mensenrechten	15	14	15	16	13	15
• overbevolking	10	7	7	9	6	11
• discriminatie	8	11	7	6	5	10
• wereldeconomie	3	7	8	9	14	7
• vluchtelingen	3	3	4	6	5	8
• technische ontwikkelingen		1	2	3	1	2
	2	2	1	1	1	2

Ten opzichte van de vorige meting maakt men zich meer zorgen over milieu en klimaatrampen. Minder vaak maakt men zich zorgen over terrorisme en ziekte en gezondheid.

Jongeren (13 tot 17 jaar) maken zich meer zorgen over oorlogen, maar minder over fundamentalisme en de kloof tussen arm en rijk. Ouderen maken zich juist meer zorgen over deze onderwerpen.

3.2 Vrijheid belangrijkste voorwaarde voor wereldvrede

Terrorisme en oorlog behoren tot de drie problemen wereldwijd waarover men zich de meeste zorgen maakt. Het is dus van belang te weten hoe men denkt dat wereldvrede gerealiseerd kan worden. Op de vraag 'Wat is volgens u vooral nodig voor wereldvrede?', noemt men vooral het bevorderen van democratie en het bestrijden van dictaturen. Vrijheid wordt in die zin als de belangrijkste voorwaarde voor veiligheid gezien. Ook een meer gelijke verdeling van geld en goederen op de wereld en een verbod op de productie van massavernietigingswapens worden vaak genoemd als voorwaarde voor de wereldvrede.

31 | Nodig voor wereldvrede (maximaal 3 antwoorden)

	totaal genoemd		
	meting 2007	meting 2006	meting 2005
	%	%	%
• het bevorderen van democratie en het bestrijden van dictaturen	63	74	59
• een meer gelijke verdeling van geld en goederen op de wereld	63	59	54
• verbod op productie van massavernietigingswapens	53	58	41
• overall goed onderwijs voor iedereen	39	44	31
• een sterke Verenigde Naties en wat minder macht van nationale staten	32	33	30
• meer openstellen van de markt voor producten uit de Derde Wereld	19	15	15

Er is in de tijd een toenemend besef van het belang van een meer gelijke verdeling van goederen op de wereld als voorwaarde voor de wereldvrede. Daarnaast zijn er enkele verschillen naar opleiding: lager opgeleiden noemen vaker een verbod op de productie van massavernietigingswapens als voorwaarde, terwijl hoger opgeleiden vaker goed onderwijs en een gelijke verdeling van geld en goederen als voorwaarde noemen.

3.3 Angst voor consequenties van militair ingrijpen

Uit de vorige paragraaf wordt duidelijk wat nodig is voor wereldvrede. Onder welke omstandigheden zou Nederland moeten bijdragen aan militair ingrijpen?

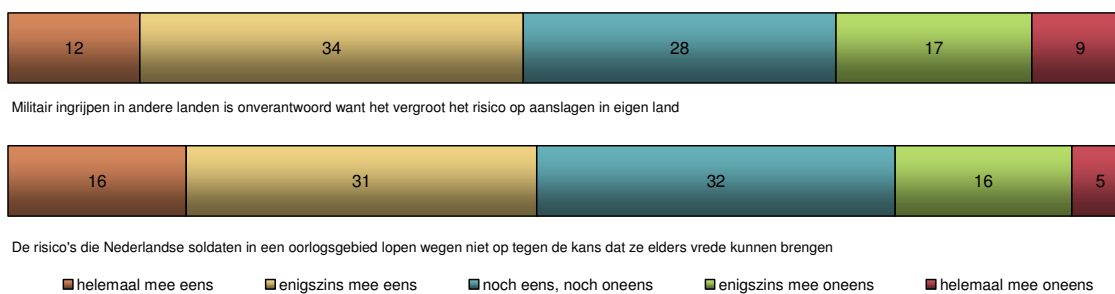
32 | Nederland zou mee moeten helpen bij het militair ingrijpen in oorlogen en conflicten in de wereld

	% zeker+ misschien		
	meting 2007	meting 2005	meting 2002
	%	%	%
• zodra de VN heeft besloten dat ingrijpen noodzakelijk is	71	-	-
• zodra de veiligheid van Nederlanders waar ook ter wereld in het geding is	74	76	80
• zodra er sprake is van volkerenmoord (genocide)	79	62	-

Van de ondervraagden vindt bijna 80% dat er militair ingegrepen zou moeten worden als er sprake is van genocide. Dit percentage ligt hoger dan in 2005, toen dit item ook was opgenomen. Driekwart van de ondervraagden zou zeker of misschien militair willen ingrijpen wanneer de veiligheid van Nederlanders in het geding is. Een iets kleiner percentage staat achter ingrijpen wanneer de VN heeft besloten dat dit noodzakelijk is.

Het lijkt er dus op dat er een grote mate van betrokkenheid is bij veiligheidsvraagstukken die elders in de wereld spelen. Men maakt zich er in sterke mate zorgen over, en er is een groot draagvlak voor militair ingrijpen wanneer de vrijheid van anderen ernstig wordt geschonden. Maar is militair ingrijpen wel een effectief middel om veiligheid in andere regio's te bewerkstelligen? In welke mate kan het brengen van vrijheid elders repercussies hebben op de veiligheid in eigen land? Om de visie van de Nederlandse bevolking hierop in kaart te brengen zijn twee stellingen voorgelegd.

33 | De risico's van militair ingrijpen in andere landen

De meningen over deze stellingen zijn verdeeld, maar voor beide stellingen geldt dat het percentage "eens" (respectievelijk 46% en 47%) groter is dan "oneens" (26% en 21%). Een groot deel van de bevolking vreest dus zowel dat militair ingrijpen in andere landen gevolgen kan hebben voor de veiligheid in Nederland, als dat de Nederlandse soldaten elders weinig vrede zullen kunnen brengen, maar wel grote risico's lopen.

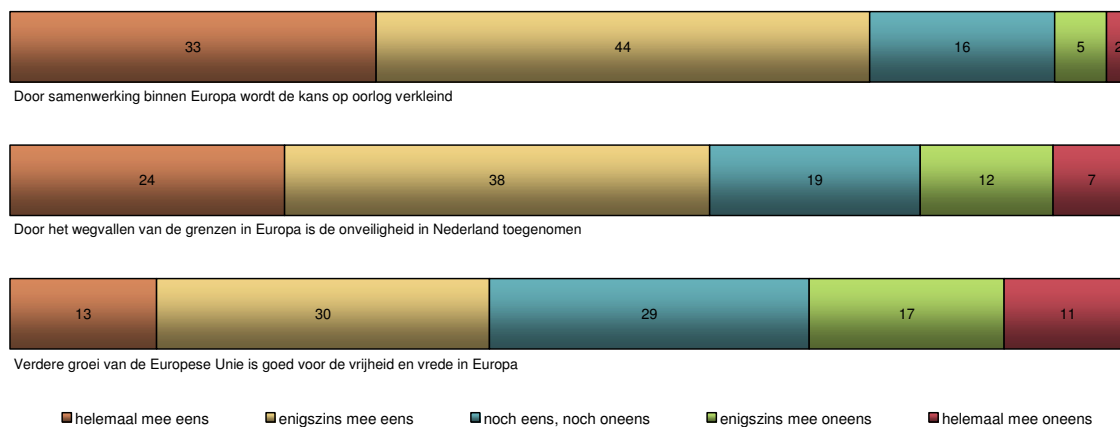
Mensen die de kans op een aanslag in Nederland groter achten, en mensen die vinden dat de overheid relatief weinig bescherming biedt tegen een aanslag, zijn het vaker eens met de stelling dat militair ingrijpen in andere landen de kans op een aanslag in eigen land vergroot. Met andere woorden: volgens deze groepen zou de overheid zich op veiligheid in Nederland moeten richten, en niet op veiligheid elders in de wereld.

3.4 Europese Unie vergroot én verkleint de veiligheid

Wat is de rol van de Europese Unie bij het waarborgen van de veiligheid in Nederland en in internationaal opzicht? In dit kader zijn drie stellingen aan de ondervraagden voorgelegd.

34 | *Veiligheid en de Europese Unie*

Een grote meerderheid van de ondervraagden is van mening dat door de Europese Unie de kans op oorlog kleiner is geworden. In internationaal opzicht levert de EU in die zin een bijdrage aan de veiligheid. Men vindt echter ook in meerderheid dat de onveiligheid binnen Nederland is toegenomen, als gevolg van het wegvallen van de grenzen. Er lijkt dus sprake van een waargenomen verschuiving van onveiligheid tussen landen, naar onveiligheid binnen landen.

Over consequenties van verdere groei van de Europese Unie is men verdeeld, en een relatief grote groep vindt het moeilijk om een keuze te maken. Maar de groep die denkt dat dit goed zal zijn voor de vrede en vrijheid in Europa is groter dan de groep die hier sceptisch tegenover staat. Deze laatste groep denkt minder vaak dat de EU heeft bijgedragen aan de vrede en veiligheid in Europa en denkt vaker dat de onveiligheid is toegenomen door het wegvallen van de grenzen.

Vergeleken met de meting in 2006, vindt een lager percentage dat door het wegvallen van de grenzen de onveiligheid is toegenomen: vorig jaar was 71% het met deze stelling eens, dit jaar 62%. Het percentage dat vindt dat de EU de kans op oorlog heeft verkleind is echter toegenomen van 62% tot 77%. Ook het percentage dat van mening is dat verdere groei van de EU zal bijdragen aan de vrede en veiligheid nam toe, van 34% bij de vorige meting tot 43% bij de huidige meting.

4 Vrijheid, veiligheid en 4 en 5 mei

In dit rapport staan opinies over vrijheid, veiligheid en gerelateerde thema's centraal. In één van de andere delen van het Nationaal Vrijheidsonderzoek is ingegaan op het draagvlak voor de viering van 4 en 5 mei. In dit laatste hoofdstuk gaan we in op de vraag of mensen die een andere waarde hechten aan vrijheid en veiligheid ook een andere betrokkenheid hebben met de herdenking op 4 mei en de viering op 5 mei.

Om dit in kaart te brengen is uitgegaan van de gemaakte keuze wanneer men moest kiezen tussen de tegenstelling "liever minder vrijheid" en "liever minder veiligheid" (zie ook pagina 16). Ouderen, laag opgeleiden en de waardenoriëntaties zorgzamen, behoudenden en genietters neigen daarbij meer naar veiligheid, en jongeren, hoog opgeleiden en de waardenoriëntaties zakelijken, ruimdenkers en geëngageerden meer naar vrijheid.

4.1 Herdenken en vieren

Het herdenken van oorlogsslachtoffers op 4 mei en het vieren van de bevrijding op 5 mei worden door 82% c.q. 72% van alle ondervraagden als (heel) belangrijk aangemerkt. Dat wil zeggen dat het draagvlak voor 4 en 5 mei heel groot is.

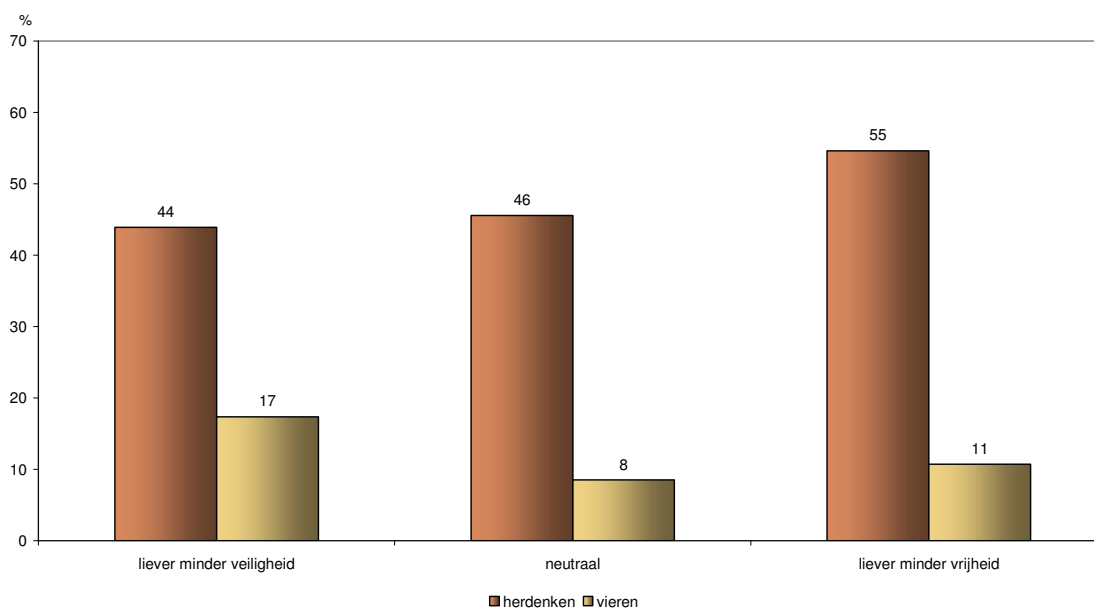
35 | Belang herdenking op 4 mei en viering op 5 mei, naar keuze vrijheid en veiligheid, belang van 4 mei en van 5 mei is met afzonderlijke vragen gemeten

	vrijheid belangrijker	neutraal	veiligheid belangrijker
	%	%	%
• herdenking 4 mei belangrijk	77	78	86
• viering 5 mei belangrijk	69	70	76

Opvallend is dat de ondervraagden die een groter belang hechten aan veiligheid (en dus voor minder vrijheid kiezen), zowel de herdenking als de viering wat belangrijker vinden dan degenen die meer vrijheid prefereren.

Wanneer groepen het belang van 4 en 5 mei tegen elkaar laten afwegen, dan blijkt dat beide groepen herdenken veel belangrijker vinden dan vieren. Wie meer vrijheid prefereert verkiest echter wat vaker bevrijdingsdag, terwijl degenen die meer hechten aan veiligheid de dodenherdenking belangrijker vinden.

36 | Herdenken of vieren belangrijker, naar keuze vrijheid en veiligheid

4.2 De betekenis van 4 mei

In het algemeen wordt onderschreven dat 4 mei respect tonen is voor de oorlogsslachtoffers, dat het een moment is waarop wordt stilgestaan bij de gevolgen van oorlog, zowel vroeger als nu en waarop men zich realiseert dat vrede en vrijheid levens kost.

37 | De betekenis van 4 mei, naar keuze vrijheid en veiligheid, per stelling % dat het helemaal of enigszins eens is

	vrijheid belangrijker	neutraal	veiligheid belangrijker
	%	%	%
• is respect tonen voor de oorlogsslachtoffers	93	91	95
• is een moment waarop wordt stilgestaan bij de gevolgen van oorlog, zowel vroeger als nu	87	86	90
• is een moment waarop men zich realiseert dat vrede en vrijheid levens kost	76	81	86

De ondervraagden met een sterkere hang naar veiligheid dan vrijheid zijn het daarbij vaker eens met de stelling dat vrede en vrijheid levens kost. Bij de andere twee stellingen zien we geen verschillen.

Meer dan driekwart vindt dat 4 mei ook in de toekomst moet doorgaan. Een ongeveer even groot deel vindt dat de herdenking actueel blijft zolang er oorlog en onderdrukking bestaan. Een belangrijk gedeelte van de ondervraagden (35%) is wel van mening dat 4 mei steeds minder betekenis heeft naarmate de Tweede Wereldoorlog verder achter ons ligt.

38 | Het belang van 4 mei, naar keuze vrijheid en veiligheid, per stelling % dat het helemaal of enigszins eens is

	vrijheid belangrijker	neutraal	veiligheid belangrijker
	%	%	%
• moet ook in de toekomst doorgaan	79	79	85
• blijft actueel zolang er oorlog en onderdrukking bestaat	77	78	84
• heeft steeds minder betekenis naarmate de Tweede Wereldoorlog verde	35	37	36
• zegt me helemaal niets	17	13	13

We zien dat degenen met een voorkeur voor vrijheid boven veiligheid iets minder vaak vinden dat vier mei in de toekomst moet doorgaan en dat de dag actueel blijft. De verschillen zijn echter klein.

4.3 De betekenis van 5 mei

Ook van 5 mei is in kaart gebracht welke betekenis eraan gegeven wordt. Men ziet 5 mei vooral als een dag waarop je er bij stilstaat, dat vrijheid niet vanzelfsprekend is, maar verantwoordelijkheid vraagt. Het is stilstaan bij tolerantie en verdraagzaamheid, bij grondrechten, mensenrechten en democratie.

39 | De betekenis van 5 mei, naar keuze vrijheid en veiligheid, per stelling % dat het helemaal of enigszins eens is

	vrijheid belangrijker	neutraal	veiligheid belangrijker
	%	%	%
• is een dag waarop je er bij stilstaat dat vrijheid niet vanzelfsprekend is, maar verantwoordelijkheid vraagt	75	77	83
• is voor mij een dag om stil te staan bij de Tweede Wereldoorlog	59	64	66
• is stilstaan bij grondrechten, mensenrechten en democratie	65	67	68
• is stilstaan bij tolerantie en verdraagzaamheid	68	67	70
• is een dag waar je je solidair voelt met mensen die nu niet in vrijheid leven	66	64	64

Diegenen met een voorkeur voor meer vrijheid, zijn het wat minder vaak eens met de stelling dat je er op 5 mei bij stilstaat dat vrijheid niet vanzelfsprekend is. Ook vindt deze groep het minder vaak een dag om stil te staan bij de Tweede Wereldoorlog. Bij de overige items zien we geen verschillen.

Voor een grote meerderheid van de ondervraagden heeft 5 mei een grote waarde. Voor circa driekwart is het een dag die actueel blijft zolang er oorlog en onderdrukking bestaan en ook in de toekomst moet doorgaan. Slechts weinig ondervraagden vinden het gewoon een dag om te feesten, waarbij de aanleiding er niet toe doet.

---

 40 | *Het belang van 5 mei, naar keuze vrijheid en veiligheid, per stelling % dat het helemaal of enigszins eens is*

---

	vrijheid belangrijker	neutraal	veiligheid belangrijker
	%	%	%
• moet ook in de toekomst doorgaan	70	74	77
• blijft actueel zolang er oorlog en onderdrukking bestaat	70	70	73
• heeft steeds minder betekenis naarmate de Tweede Wereldoorlog verder achter ons ligt	38	35	37
• zegt me helemaal niets	14	13	12
• is gewoon een dag om te feesten, de aanleiding doet er niet toe	14	13	11

Degenen met een voorkeur voor meer veiligheid (en minder vrijheid) vinden vaker dat 5 mei ook in de toekomst moet doorgaan. Bij de overige items zien we geen verschillen tussen deze groepen.

Bijlagen

Bijlage 1 Onderzoeksverantwoording

De gegevens ten behoeve van dit onderzoek zijn verzameld met TNS NIPObase (CASI). Het gaat hierbij om een database van personen die thuis op de pc vragenlijsten beantwoorden en per e-mail terugsturen. Dit panel bevat circa 200.000 personen. Het is gebruikelijk om via het trekken van een zogenaamde disproportionele gestratificeerde steekproef uit het panel tot een representatieve steekproef te komen. Het panel is immers niet op voorhand 100% representatief op achtergrondkenmerken. Door echter per stratum te trekken, kunnen representatieve steekproeven worden samengesteld.

Uitgegaan is van het ondervragen van 900 Nederlanders van 13 jaar en ouder voor zes leeftijdscategorieën met eenzelfde aantal waarnemingen (150 per categorie). Dat betekent dat de jongste leeftijdscategorieën sterk zijn oververtegenwoordigd (13-17 jaar en 18-24 jaar). Hierdoor is het mogelijk om per onderscheiden leeftijdscategorie uitspraken te doen.

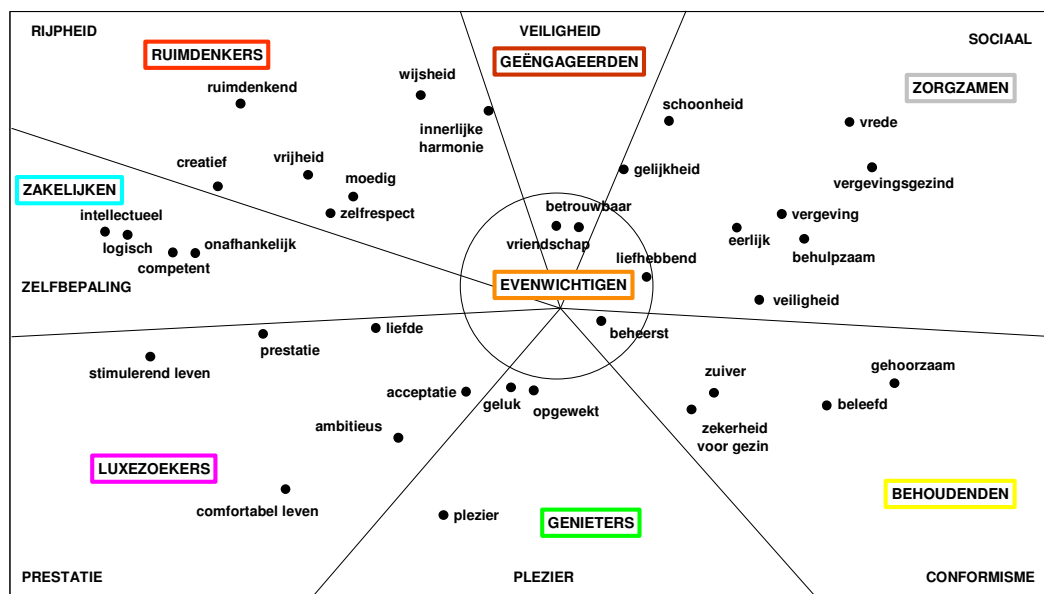
Het veldwerk is uitgevoerd van 23 februari tot en met 4 maart 2007. In totaal zijn N=1.201 vragenlijsten verstuurd, en aan het einde van het veldwerk zijn er 1.009 vragenlijsten verwerkt. De respons komt daarmee uit op 84%. De steekproef is op een aantal kenmerken (sekse, leeftijd, opleidingsniveau, grootte huishouden, regio en stedelijkheidsgraad) vergeleken met landelijke cijfers (volgens de Gouden Standaard) en waar nodig gecorrigeerd. Het resultaat is dat we kunnen spreken van een representatieve steekproef op deze achtergrondkenmerken.

In het rapport zijn de resultaten weergegeven in afgeronde percentages, waarbij percentages met de eerste decimaal ≥ 5 naar boven zijn afgerond en percentages met een decimaal < 5 naar beneden. Onstonden hierdoor bij optelling kolom- of rijtotalen groter of kleiner dan 100%, dan zijn deze *niet* gecorrigeerd.

Bijlage 2 WIN waardenoriëntaties

Voor het meten van de sociaal-maatschappelijke grondhouding van de Nederlandse bevolking maken we gebruik van het WIN (Waardensegmenten In Nederland) -model™. Deze waardenoriëntaties zijn gebaseerd op de waarden van Rokeach. Hierbij worden 18 eindwaarden (levensdoelen) en 18 instrumentele waarden onderscheiden (hoe deze doelen worden bereikt). Op basis van de rangordening van deze waarden naar belang, worden mensen in acht waardensegmenten ingedeeld. Een impressie daarvan is weergegeven in onderstaande figuur.

De acht segmenten met de Rokeach-waarden die zij het belangrijkste vinden

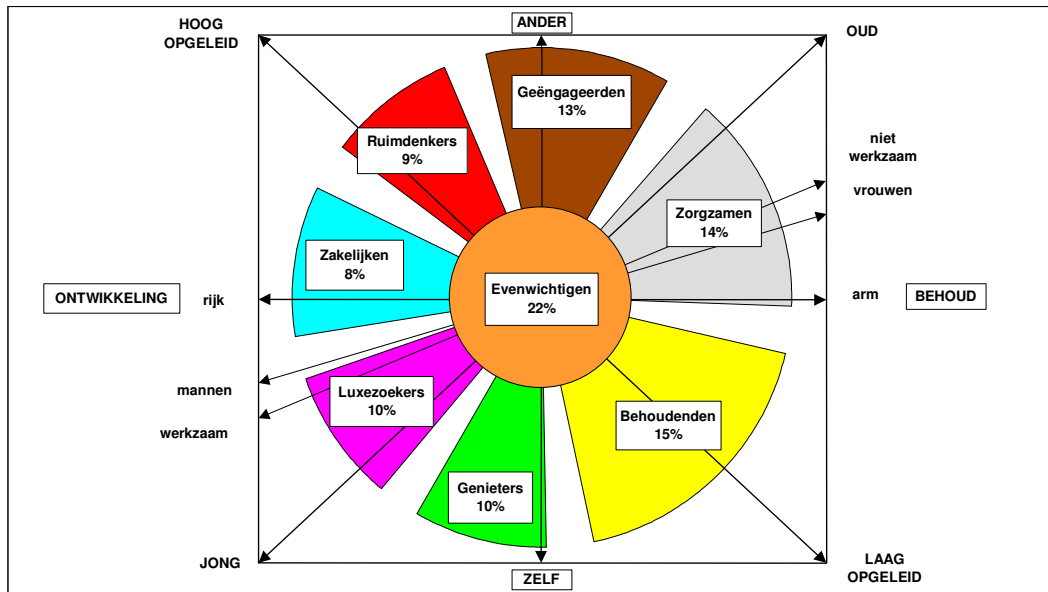

Leesvoorbeeld: door zorgzamen worden waarden als vrede, schoonheid, vergevingsgezindheid relatief belangrijk gevonden, terwijl luxezoekers een comfortabel en stimulerend leven relatief belangrijk vinden.

De waardenoriëntaties van mensen hangen sterk samen met socio-demografische en andere kenmerken van mensen. In onderstaande figuur een overzicht.

WIN-segmenten en socio-demografie – en de omvang van de segmenten

Luxezoekers zijn derhalve jonger, zorgzamen ouder. Behoudenden zijn gemiddeld wat lager opgeleid, terwijl Ruimdenkers hoger zijn opgeleid.

Daarnaast is er een duidelijke samenhang tussen de waardensegmenten en politieke voorkeur.

WIN-segmenten en politieke voorkeur

	Zorgzamen	Behoudenden	Genieters	Evenwichtigen	Luxezoekers	Zakelijken	Ruimdenkers	Geëngageerden
CDA	+		-	--		+	-	
PvdA	+				-	--		++
SP								
VVD	--					+	+	
PVV	-				+			-
Groenlinks			--			+	+	++
ChristenUnie	++		-		-			+
D66							+	++
Partij voor de Dieren								
SGP	++							
Niet stemmen	-		++				-	-

Onderstaand geven we een samenvatting van de belangrijkste kenmerken van de segmenten weer.

Zorgzamen

De zorgzame richt zich op het welzijn van anderen. Zij zijn sociaal ingesteld en putten energie uit het helpen van naasten. De levensstijl is sober, maar erg gul voor derden. Tradities en traditionele waarden zijn belangrijk. Zorgzamen zijn echte gezelschapsmensen die zich graag verdienstelijk maken in de (kerk)gemeenschap. Zowel lezen als televisie kijken behoren tot de dagelijkse bezigheden. Zorgzamen lezen voornamelijk een regionale krant. Het kernwoord van deze groep is *sociaal*.

Behoudenden

De behoudende is vooral gericht op de eigen leefomgeving. Gezinsleven en vriendenkring staan centraal. De behoudenden vallen niet graag op en mengen zich liever niet in gevaarlijke situaties en discussies. Televisiekijken is favoriet waarbij vooral entertainmentprogramma's geliefd zijn. Echt materialistisch is de behoudende niet, maar hij geeft wel om enige luxe en moderne artikelen. Het kernwoord van deze groep is *conformisme*.

Evenwichtigen

De evenwichtige lijkt het meest op het gemiddelde van de gehele bevolking. Zij vallen qua interesse, opleiding, bestedingspatronen, gedachtegoed en leefsituatie precies tussen de andere zeven groepen in. Het kernwoord voor deze groep is *gemiddeld*.

Genieters

De genierter is een echt gezelligheidsdier. Eigen plezier en genot, zowel op lichamelijk als emotioneel gebied, staan centraal. Maatschappelijke issues en politiek interesseren hen niet uitermate veel. In tegenstelling tot lezen, kijken genieters meer dan gemiddeld naar de televisie. Vooral de commerciële zenders hebben de voorkeur. Het bestedingsgedrag is hoger dan gemiddeld en de koopstijl impulsief. Het kernwoord van deze groep is *plezier*.

Luxezoekers

De luxezoeker heeft hoge ambities en streeft naar succes en erkenning. Zij hechten veel waarde aan een comfortabel leven en houden absoluut niet van stil zitten. In het segment luxezoekers komen de minste religieuze personen voor. De levensstijl is sterk ingericht rond de eigen behoeften. De luxezoeker is maatschappelijk geïnteresseerd en haalt informatie uit zowel kranten als televisieprogramma's. Het segment luxezoekers omvat de meeste Veronica- en Telegraafabonnees. Het kernwoord van deze groep is *prestatie*.

Zakelijken

De zakelijke is ambitieus en onafhankelijk; zeer gericht op de eigen ontwikkeling en hoog geschoold. Het zijn harde werkers en snelle en creatieve denkers. Het huishouden van zakelijken bestaat veelal uit tweeverdieners uit de hoogste inkomenscategorie, die houden van luxe maar daarnaast ook geld schenken aan goede doelen. Televisiekijken doen zij meer dan gemiddeld, vooral naar nieuws en achtergronden. Personen uit andere segmenten zullen geneigd zijn deze groep mensen als "yuppen" te bestempelen. Het kernwoord van deze groep is *zelfbepaling*.

Ruimdenkers

De ruimdenker is een vooruitstrevend persoon met een goede opleiding en veel idealen die vooral links georiënteerd zijn. Zij maken zich druk om politieke zaken en maatschappelijke problemen en proberen de wereld te verbeteren, beginnende bij henzelf. Zij zijn milieubewust en gesteld op hun vrijheid. Zelfontplooiing is erg belangrijk. Het kernwoord van deze groep is *betrokken*.

Geëngageerden

De geëngageerde hecht veel waarde aan harmonie en stabiliteit, zowel in de samenleving als geheel, als in de eigen leefwereld. Zij zijn sociaal ingestelde personen en houden ervan om dingen in groepsverband te ondernemen. In dit segment komen verhoudingsgewijs meer ouderen voor, met een redelijk hoog opleidingsniveau. Zij pakken eerder een boek dan dat zij een televisieshow bekijken en interesseren zich voor kunst, natuur en politiek. Het kernwoord van deze groep is *veiligheid*.